

VIII

TESTIMONIA A MARCO EPHESIO COLLECTA, QUIBUS PROBATUR,
UT AIT, SPIRITUM SANCTUM E SOLO PATER PROCEDERE.

TESTIMONIA, QUAE DILIGENTISSIME
ET ACCURATISSIME COLLEGIMUS CUM
EX PROPHETIS ET EVANGELIIS, TUM
EX APOSTOLIS SANCTISQUE PATRI-
BUS DE SPIRITU SANTO, QIBUS
PROPRIE AC VERE PROBATUR EX
PATRE SOLO PROCEDERE SPIRITUM
SANCTUM, NON AUTEM EX FILIO.

* ΣΥΛΛΟΓΑΙ, ἌΣ ΣΥΝΕΔΕΞΑΜΕΘΑ ΜΕΤΑ
ΠΑΣΙΣ ΤΗΜΕΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ἈΚΡΙΒΕΙΑΣ
ἘΚ ΤΕ ΠΡΟΦΗΤΩΝ ΚΑΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΩΝ,
ἌΗΟΣΤΟΔΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΤΩΝ ἍΓΙΩΝ
ΠΑΤΕΡΩΝ ΗΕΡΙ ΤΟΥ ἍΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑ- 5
ΤΟΣ, ΜΑΡΤΥΡΟΥΣΑΙ ΚΥΡΙΩΣ ΚΑΙ
ἌΛΗΘΩΣ, ὅτι ἘΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΜΟ-
ΝΟΥ ἐΚΗΡΟΥΕΤΑΙ ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟ
ἌΓΙΟΝ, ΟΥΧΙ ΔΕ ΚΑΙ ἘΚ ΤΟΥ ΥΙΟΥ.

1. *Davidis dicentis Psalmus XXXII^b* : Verbo Domini caeli firmati sunt, et Spiritu oris eius omnis virtus eorum.
  2. *Psalmus CXLII^c* : Spiritus tuus bonus deducet me in terram reclam.
  3. *Psalmus CXXXVIII^d* : Quo ibo a Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam?
  4. *Psalmus L^e* : Et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me.
  5. *Psalmus CIII^f* : Emittes Spiritum tuum, et creabuntur.
  6. *Et Isaias^g* : Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, praedicare captivis remissionem et caecis visum.
  7. *Ex evangelio secundum Matthaeum^h* : Cum autem tradent vos, nolite cogitare quo-

1. Verba φαρμακῶν τοῖς bis scripta ad oram codicis, tum hie, tum ante versiculum sequentem, qui praeponit litteris rubris exaratus est. — 2. ἀντεπίθεται Λ. — 3. παραθήσανται Λ. — 4. γέγονται Λ.

a. Ambrosianus 653, f. 26-33° ⁷. A). — Exstat etiam volumen collectio, praevia ad Palaeologum imperatorum epistola, in codicibus Mosquensis 250 et 251 anno 250, f. 622-635, et 235 (nume 250) f. 22a, quae inde non sicut. Prima epistola ad imperatorem verba profulit Andronici-

Demetracopulus in libro : 'Ορθοδόξων Εἰδών (in-8°, Lipsiae, 1870, p. 101. Suos singulis testimoniis numeros addidi, quo melius lectoris commodo consulerefetur. b) Ps. xxxii, 6. — c) Ps. cxiii, 10. — d) Ps. cxxxviii, 8. — e) Ps. i, 13. — f) Ps. xliii, 30. — g) Is. lxii, 1. — h) Mat. x, 19.

η τι λαλήσητε οὐ γάρ ὑμεῖς ἔστε¹ οἱ λαλοῦντες,
ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλῶν ἐν
ὑμῖν.

γ'. *Καὶ μετ' ὄλιγον*. Εἰ δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ
5 ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἥρα² ἐφθασεν ἐφ' ὑμᾶς
ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

δ'. *Ἐκ τοῦ κατὰ Λογίου εὐαγγέλιον*. Εἰ δὲ
ἐν δικτύῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἥρα³ ἐφθα-
σεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

ε'. *Κατὰ Ἰωάννην*. Καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν
Πατέρα, καὶ ἀλλον Παράκλητον ὑώσει ὑμῖν, ἵνα
μένῃ⁴ μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰώνα, τὸ Πνεῦμα τῆς
ἀληθείας.

ϛ'. *Καὶ πάλιν*. *Οὐ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα*
10 *τὸ ἄγιον, ὃ πέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου,*
ἐκεῖνος ὑμᾶς ὑιώσει πάντα ἢ εἶπον ὑμῖν.

Ϝ'. *Οταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος*⁵, ὃν ἐγὼ
πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς
ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος
μαρτυρήσει⁶ περὶ ἐμοῦ.

Ϛ'. *Ἐὰν γάρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος*
οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς⁷; καὶ ἔλθων ἐκεῖνος, ἔλέγει⁸
τὸν κόσμον περὶ ἀμφίτικας καὶ δικαιούντης.

Ϝ'. *Ἐτι πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ*
25 *δύνασθε⁹ βαστάζειν ἅρτι¹⁰ ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ*
Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει¹¹ ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν
ἀλήθειαν¹² οὐ γὰρ λαλήσει ἀρ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' οὐσα ἣν
ἀκούσῃ, λαλήσει, καὶ τὰ ἐργάμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν.
Ἐκεῖνος ἐμὲ διδοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ Ἰησοῦ λέγεται καὶ
30 *ἀναγγελεῖ ὑμῖν.*

Ϛ'. *Πάντα δοκιμάζει ὁ Πατὴρ, ἐμά δέστι οὐδὲ τοῦτο*
εἴπον δοξάσει ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν.

Ϛ'. *Ἐκ τῶν Προτεστων, Ηέρων*. Τοι δεξιά οὖν
τοῦ Θεοῦ θύωθείς, τάν τε ἐπαγγελίαν τοῦ ἄγιου
35 Πνεύματος λαβών παρὰ τοῦ Πατρὸς, εἰδέχεται τοῦτο, ὃ
νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε.

Ϛ'. *Τοῦ αἵτοῦ ἐξ τῆς κατηγόρους πρὸς τὸν*
αἵτοι μαθητὴν Κλήμεντον

"Οπος διαβλέψετε
οἱ ἀνθρώποι πιστεύσωσιν εἰς Ἰησον πατέρα παν-

modo ant quid loquamini : non enim vos estis
qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui
loquitur in vobis.

8. *Et post pauca*:^a Si autem in Spiritu Dei
eiicio daemones, igitur pervenit in vos regnum
Dei.

9. *Ex evangelio secundum Lucam*^b : Porro si
in digito Dei eiicio daemonia, profecto perve-
nit in vos regnum Dei.

10. *Secundum Ioannem*^c : Et ego rogabo
Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut
maneat vobiscum in aeternum, Spiritum veri-
tatis.

11. *Et rursus*^d : Paracletus autem Spiritus
sanctus, quem mittet Pater in nomine meo,
ille vos docebit omnia quaecumque dixi vobis.
* l. 267.

12. Cum autem^e venerit Paracletus, quem
ego mittam vobis a Patre, Spiritus veritatis,
qui a Patre procedit, ille testimonium perhibe-
bit de me.

13. Si enim^f non abiero, Paracletus non
veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad
vos. Et cum venerit ille, arguet mundum de
peccato et de iustitia.

14. Adhuc^g multa habeo vobis dicere, sed
non potestis portare modo : cum autem vene-
rit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem
veritatem : non enim loquetur a semetipso,
sed quaecumque audiet loquetur, et quae ven-
tura sunt annuntiabit vobis. Ille me clarifica-
bit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.

15. Omnia^h quaecumque habet Pater, mea
sunt. Propterea dixi, quia de meo accipiet et
annuntiabit vobis.

16. *Ex Actibus Petri*ⁱ : Dextera igitur Dei
exaltatus, et promissione Spiritus accepta a
Patre, effudit hunc quem vos videtis et auditis.

17. *Eiusdem, e catechesi ad Clementem*
discipulum eius^j : Ut homines, cum per-
spexerint, credant in unum Deum Patrem

1. ἔσται Λ. — 2. ἥρα Λ; item versicolo seq. — 4. μῆνι Λ. — 5. Παράκλητος Λ. — 6. μαρτυρία Λ. —
7. ἔλέγει Λ. — 8. δύνασθε Λ. — 9. ὁδηγήσῃ Λ.

a) Mat. xii, 28. — b) Iac. xi, 20. — c) Ioan. xiv,
16. — d) Ibid., 26. — e) Ioan. xv, 26. — f) Ioan.,
xxvi, 7. — g) Ibid., 12. — h) Ibid., 15. — i) Act. Apost.,

ii, 23. — j) *Epitome de gestis Petri*, n. 17 =
P. G., t. 2, v. 485 Λ.

omnipotentem, et in unigenitum eius Filium ex eo ante saecula arcane genitum, et in Spiritum sanctum ex eodem Patre ineffabiliter procedentem; atque unum Deum agnoscant in tribus personis, principio carentem, finis expertem, aeternum, perpetuum.

18. *E prima ad Corinthios epistola^a*: Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum: Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit quae sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita et quae Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. Nos autem non spiritum huius mundi accipimus, sed Spiritum, qui ex Deo est, ut sciamus quae a Deo donata sunt nobis.

19. *Ex epistola ad Romanos^b*: Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus vero vivit propter iustificationem. Quod si Spiritus eius, qui suscitavit Iesum a mortuis, habitat in vobis, qui suscitavit Iesum Christum a mortuis vivificabit et mortalia corpora vestra propter inhabitantem Spiritum eius in vobis.

20. *Ex epistola ad Galatas^c*: Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra clamantem: Abba, Pater.

21. *Ad Titum^d*: Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in eos abunde per Iesum Christum Salvatorem nostrum.

22. *Sancti Dionysii e libro secundo de divinis nominibus^e*: Et Spiritus veritatis, qui est, qui a Patre procedit.

23. *Ex eodem libro^f*: Verum etiam ea quae supersubstantialis illius divinae generationis sunt, inter se minime reciprocantur, adeo ut solus Pater fons sit in supersubstantiali Deitate, atque ita Pater non sit Filius, neque Filius sit Pater.

τοκράτορα, καὶ εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν τὸν πρὸ τῶν αἰώνων ἐξ αὐτοῦ ἀφράστως γεννηθέντα, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τὸ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς ἀρχήτως ἐκπορευόμενον, ἵνα Θεὸν γνωρίζοντες ἐν τρισὶν ὑποστάσειν, ἀναργον, ἀτελεύτητον, αἰώνιον καὶ ἀΐδιον.

19'. *Ex τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης ἐπιστολῆς^g*: Ήμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ· τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἔρευνται, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ. Τίς γὰρ οἴδεν^h ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; Οὗτοι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἴδεν^h εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ήμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάθομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γαριζόμενα ἡμῖν.

20'. *Ex τῆς πρὸς Ἰωαννίουςⁱ ἐπιστολῆς^j*: Ήμεῖς δὲ οὐκ ἔστε ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἰπερ πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὐτος^k οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἀμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴν διὰ^l δικαιοσύνην· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ^m ἐν ὑμῖν, δὲ ἐγείρας Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν> ζωοποιήσει καὶ τὰ θυγατρὰ σώματα ὑμῶν διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ὑμῖν.

21'. *Ex τῆς πρὸς Γαλαταςⁿ*: "Οτι δέ ἔστε γίοι, εἰπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, χρῆσον^o." Λέει^p ὁ πατήρ.

22'. *Ιησος Τίτον*: "Ἐσωτεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ πληριγγενεσίας καὶ ἀνακαίνωσεως Πνεύματος ἄγιου, οὐ δέ τις οὐδέ τις πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν.

23'. *Τοῦ ἄγιον Διονυσίου ἐκ τοῦ δευτέρου λόγου περὶ θείων ὀνομάτων*: Καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. 3
24'. *Τοῦ αὐτοῦ λόγου*: 'Ἄλλ' δτε καὶ τὰ τῆς ὑπερουσίου θεογονίας οὐκ ἀντιτιθέται πρὸς ἀληθείαν· μόνη δὲ παρὰ τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὁ Πατέρ, οὐκ ὅντος Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς οὐδὲ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ.

* 1.

1. Καρυβίδης Α. — 2. εἰδῶν Α. — 3. Ἄριστος: Καρυβίδης; πρώτης Α. Testimonium aliquod excidisse supradictum. — 4. οὐτος Α. — 5. διεκδικασθεῖσης Α. — 6. οἰκεῖ — ἐκ νεκρῶν φημ. Α. — 7. χρῆσον Α. — 8. λέει Α.

a) 1-4. T. II, 10-12. — b) Rom. VIII, 9-11. — c) Gal. IV, 6. — d) Tit. III, 5. — e) P. G., t. 3,

c. 637, A. Verba sunt Ioannis, xv, 26. — f) Ibid., c. 641, D.

καὶ. Ἐξ τοῦ αὐτοῦ λόγου Πιᾶν, ὃν μὲν ἔστι πργκία θεότης ὁ Πατέρ, ὃ δὲ Υἱὸς καὶ τὸ Ηνεῦμα τῆς θεογόνου θεότητος, εἰ σύτῳ γρὴ φάνται, βλαστοὶ θεόρυτοι καὶ σῶν ἀνθηὶ καὶ ὑπερούσια φῶτα, πρὸς τῶν ιερῶν λογίων παρετλήραμεν¹. Ὁποις δὲ ταῦτα ἔστιν², οὔτε εἶπεν οὔτε ἐννοήσαι δύνατον.

κε'. Τοῦ αὐτοῦ περὶ μιστικῆς θεολογίας κεφαλαίων γ̄ Ηῶς ἐκ τῶν ἀλλού καὶ ἀμεροῦς ἀγαθοῦ τὰ ἐγχάρακτα τῆς ἀγαθότητος ἔξερη φῶτα.

κζ'. Τοῦ ἀγίου Αθανασίου ἐκ τῆς πρὸς Σιδανίου ἐπιστολῆς³: Καὶ γὰρ ὡσπερ γέννημα μονογενὲς ὁ Γεός ἐστιν, οὗτοι καὶ τὸ Ηνεῦμα παρὰ τοῦ Γεοῦ διδόμενον καὶ πεμπόμενον καὶ αὐτὸν ἐν ἔστι καὶ οὐ πολλά, οὐδὲ ἐκ πολλῶν ἐν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸ Ηνεῦμα⁴ ἐνὸς γὰρ ὅντος τοῦ Γεοῦ τοῦ ζῶντος Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελείων καὶ πλήρης τὴν ἀγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωὴν οὖσαν ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεάν, ἥτις γε ἐκπορεύεσθαι λέγεται ἐκ Πατρός, ἐπειδὴ⁵ ἐκ τοῦ Λόγου τοῦ παρὰ τοῦ Πατρὸς δμολογουμένως ἐκλάμπει καὶ ἀποστέλλεται καὶ δίδοται.

κζ'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ τοῦ ἀγίου Ηγείματος⁶: Εἴ ἐφράνων ὁρθῶς περὶ τοῦ Γεοῦ, ἐφράνουν ἀν διγῶς καὶ περὶ τοῦ Ηνεῦματος, ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ τοῦ Γεοῦ ἴδιον ὁν, παρ' αὐτοῦ δίδοται τοῖς μαθηταῖς καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν.

κη'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου οὐδὲ ἡ μοχῆ⁷ Ηιστεέομεν εἰς ἕρεμάν⁸ Τὸ δὲ Ηνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκπόρευμα ὃν τοῦ Πατρός, ἵσι ἐστιν ἐν ταῖς χερσὶν τοῦ πέμποντος Πατρὸς καὶ τοῦ φέροντος Γεοῦ.

κη'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ τεβουλακοστοῦ⁹ ἐκτον¹⁰ κεφαλαίου¹¹ Θεὸς ἡ πάντων ἀρχὴ κατὰ τὸν Ἀπόστολον λέγοντα¹²: Εἰς θεὸς δὲ Πατήρ, εἰς οὐδὲ τι¹³ πάντα¹⁴ καὶ γὰρ ὁ Λόγος εἰς αὐτοῦ γεννητῶς καὶ τὸ Ηνεῦμα εἰς αὐτοῦ ἐκπορευτοῦς.

κη'. Συρόδου οἰκονομεικῆς προμήτης¹⁵: Ή δὲ πρώτη ἀγία καὶ οἰκονομεικὴ σύνοδος ταῦτα πρὸς τὸν ἀποροῦντα φιλόσοφον ἀπεκρίνατο διὰ τοῦ μακαρίου

1. παρηγένετον Λ. — 2. ἐστι Λ. — 3. ἐπεὶ δὴ.

a) *Ibid.*, 615, B. — b) T. cit. c. 1033 Λ. — c) *P. G.*, t. 26, c. 577-579. — d) *Ibid.*, c. 533 B. Idem liber est atque epistola illa ad Serapionem. — e) *P. G.*, t. 25, c. 208 Λ. — f) Libri videlicet

24. *Ex codem libro*¹⁶: Rursum a Scripturis sacris accepimus, Patrem quidem esse fontem in divinis, Filium vero ac Spiritum sanctum germana a Deo sata, si dictu fas sit, ac velut flores luminaque supersubstantialia divinitatis Deum producentis. Quoniam autem pacto haec sese habeant, neque eloqui neque intelligere valemus.

25. *Eiusdem de Mystica theologia, capite III*¹⁷: Quomodo ex immateriali et individuo bono intima ista bouitatis lumina pulularint.

26. *Sancti Athanasii ex epistola ad Serapionem*¹⁸: Nam quemadmodum proles unigenita est Filius, sic et Spiritus, qui a Filio datur et mittitur, unus item est, non multi, neque ex multis unus, sed solus ipse Spiritus est. Quia enim unus est Filius qui et vivens est Verbum, unam quoque esse necesse est perfectam et plenam, sanctificantem et illuminantem, viventem eius efficaciam, et donum quod ex Patre producere dicitur, quia ex Verbo, quod ex Patre esse conceditur, effulget, et ab eodem mittitur et datur.

27. *Eiusdem ex eius libro de Spiritu sancto*¹⁹: Si recte de Verbo sentirent, recte quoque de Spiritu sancto qui a Patre procedit sentirent, qui cum Filii sit proprius, ab illo discipulis omnibusque in eum credentibus datur.

28. *Eiusdem e tractatu cuius principium : Credimus in unum Deum*²⁰: Sanctus autem Spiritus qui a Patre procedit, semper est in manibus Patris mittentis et ferentis Filii.

29. *Eiusdem e capite quadragesimo sexto*²¹: Deus est omnium principium secundum Apostolum dicentem²²: *Unus Deus Pater, ex quo omnia*. Verbum enim eius ex ipso per generationem, et Spiritus per processionem existit.

30. *Synodi occidenticae primae*²³: Prima autem sancta et occidentica synodus haec ad philosophum dubitantem respondit per beatum

de communī essentiā Patris et Filii et Spiritus sancti = *P. G.*, t. 28, c. 72 D. — g) *1 Cor.*, VIII, 6. — h) Ληπτὸν Κελσίου Κύζικεντον, *P. G.*, t. 85, c. 1288 C.

Leontium Caesariensem : « Admitte unam divinitatem Patris Filium ineffabiliter generantis, et Filii ex eo geniti, et Spiritus sancti ex eodem Patre procedentis, qui et proprius est Filii, ut ait divinus apostolus^a : *Qui Spiritum Christi non habet, hic non est eius.* »

31. *Secundae synodi oecumenicae^b* : Sed et secunda synodus divino modo pronuntians definivit Spiritum sanctum esse Dominum et vivificantem, ex Patre procedentem, cum Patre et Filio simul adorandum et conglorificandum.

32. *Sancti Basili et libro adversus Arianos et Sabellianos et Eunomianos qui incipit* : *Pugnat Judaismus cum Hellenismo^c* : Itaque quae dicebamus de Filio, propriam videlicet ipsius personam confiteri oportere, eadem habemus et de Spiritu sancto dicenda. Non enim ideo Spiritus idem est qui Pater, quod scriptum sit^d : *Spiritus est Deus*. Neque rursus Filii et Spiritus persona una est, eo quod dictum sit^e : *Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est eius.*

33. *Et rursus^f* : Etenim hinc decepti nonnulli, Spiritum et Christum eundem esse opinati sunt. Sed quid dicimus? Hinc commonstrari naturae coniunctionem necessitudinemque, non personarum confusionem. Est namque Pater habens esse perfectum, nec ullius indigens, radix ac fons Filii et Spiritus sancti.

* f. 27v. 34. *Et rursus^g* : Nam unus est vere Spiritus. Ut enim multi sunt filii, unus autem verus Filius : ita, etiam si omnia dicantur ex Deo, proprie tamen Filius ex Deo, et Spiritus ex Deo est. Nam et Filius a Patre exiit, et Spiritus ex Patre procedit : at Filius quidem ex Patre per generationem, Spiritus vero ex Deo arcando modo atque ineffabili.

35. *Et rursus^h* : Ego quidem cum Patre quidem Spiritum novi, at novi non esse Patrem : item, illum cum Filio accepi, sed non accepi

λεοντίου τοῦ Καισαρείας. • Δέχου μίαν θεότητα τοῦ Πατρὸς τοῦ γεννήσαντος τὸν Γίον ἀνεχφράστως, καὶ τοῦ Γίοῦ τοῦ γεγενημένου ἐξ αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῦ ἐκπορευομένου ἐξ αὐτοῦ τοῦ Πατρός, ἰδίου δὲ ὄντος τοῦ Γίοῦ, καθά φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος. Εἴ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ.

λα'. Συνόδον οἰκουμενικῆς δευτέρας. Ἄλλὰ καὶ ἡ δευτέρα σύνοδος « Κύριον τὸ Πνεύμα τὸ ἅγιον καὶ ζωοποιόν, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, Πατρί τε καὶ Γίῳ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον» θεοπρεπῶς ἀναγορεύσασα ἐδογμάτισεν.

λβ'. Τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἐκ τοῦ λόγου κατὰ Αἰγαίαντον καὶ Σαβελλιανῶν καὶ Εὐνομιανῶν, οὗτος ἡ ἀρχή· Μάχεται ἴουδαισμός ἐλληνισμῷ. 15 Λα τόνυν ἐλέγομεν περὶ τοῦ Γίοῦ, ὅτι δεῖ διολογεῖν ιδίου αὐτοῦ πρόσωπον, τοῦτο ἔχομεν λέγειν καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου· οὐ γάρ ταῦτον ἔστι τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεύμα διὰ τὸ γεγράφθαι Πνεῦμα σ' Θεός, οὐδὲ πᾶλιν Γίου καὶ Πνεύματος ἐν πρόσωπόν 20 ἔστι, ἐπειδὴ εἰρηται· Εἴ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ.

λγ'. Καὶ πάλιν· Ἐντεῦθεν γάρ ἡ πατήθησίν τινες Πνεύμα καὶ Χριστὸν αὐτὸν εἶναι. Ἄλλὰ τί φαμεν; ὅτι τὸ τῆς φύσεως οἰκεῖον ἐντεῦθεν ἀναφαίνεται, οὐχὶ προσώπων σύγχυσις· ἔστι μὲν γάρ δὲ Πατὴρ τέλειον ἔχων τὸ εἶναι καὶ ἀνενθεές, βίζα καὶ πηγὴ τοῦ Γίοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος.

λδ'. Καὶ πάλιν· Ἐν γάρ ἔστιν ἀληθῶς τὸ Πνεῦμα· ὃς γάρ πολλοὶ μὲν οἱοί, εἴς δὲ δὲ ὁ ἀληθινὸς νίος, 30 οὕτω κανόν πάντα λέγηται· ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κυρίως δὲ Γίος ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ καὶ δὲ Γίος παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθε καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· ἀλλ' ὁ μὲν Γίος ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητῶς, τὸ δὲ Πνεῦμα ἀρρήτως ἐκ τοῦ Θεοῦ.

λε'. Καὶ πάλιν· Ἐγὼ μὲν μετὰ τοῦ Πατρὸς οὖν τὸ Πνεῦμα, οὐχὶ δὲ Πατέρα τὸ Πνεῦμα· καὶ μετὰ τοῦ Γίοῦ παρέλαθον, οὐχὶ δὲ Γίον ὀνομασμένον².

1. λέγεται Α. — 2. δινοματικένον Α.

a) Rom. viii, 9. — b) Scilicet in fidel symbolo, cui nomen est ab illa synodo, quamvis illius handquaque sibi. — c) P. G., t. 31, c. 609 A. — d) Ioan. xv, 21. — e) Rom. viii, 9. — f) P. G.,

t. cit., c. 609 B. Eadem habentur apud Alhanasium, P. G., t. 28, c. 116 B. Ea est inter utrumque opus similitudo, ut unum ab altero venisse necesse sit. — g) Ibid., c. 616 C. — h) Ibid., c. 612 BC.

Ἄλλὰ τὴν μὲν πρὸς τὸν Πατέρα οἰκειότητα ἔννοοῦ,
ἐπειδὴ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τὴν πρὸς τὸν
Υἱὸν δέ, ἐπειδὴ ἀκούων· Εἴ τις Ημεῖμα Χριστοῦ
οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αἴτοι.

λξ'. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Γρηγόριον τὸν ἀδελφὸν
αὐτοῦ, περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ ἐποστισμοῦ·
Ἐκ γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, δι' οὗ τὰ πάντα, φῶ
πάντοτε τὸ Ημεῖμα τὸ ἄγιον <ἀχωρίστως> συν-
επινοεῖται οὐ γάρ ἔστιν ἐν περινοίζ τοῦ Υἱοῦ γενίσθαι
μή προκαταυγκσθέντα τῷ Ημεύματι. Ἐπειδὴ
τοίνυν <τὸ ἄγιον> Ημεῖμα, ἀρ' οὐ πᾶτα ἐπὶ τὴν
κτίσιν ἢ τῶν ἀγαθῶν χορηγίᾳ¹ πηγίζει, τοῦ Υἱοῦ
μὲν ἡρτηται, φῶ ἀδικαστάτως συγκαταλαμβάνεται,
τῆς δὲ τοῦ Πατρὸς αἰτίας ἔξημμένον ἔχει τὸ εἶναι,
ὅτεν καὶ ἐκπορεύεται, τοῦτο δὴ² γνωριστικὸν τῆς
κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἴδιότητος σημεῖον ἔχει, τὸ μετὰ
τὸν Υἱὸν³ καὶ σὺν αὐτῷ γνωρίζεσθαι καὶ τὸ ἐκ τοῦ
Πατρὸς ὑφεστάναι· διὸ δὲ Υἱὸς διὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς
ἐκπορευόμενον Ημεῖμα δι' ἔστιον καὶ μεθ' ἔστιον
γνωρίζων, μόνος μονογενῆς ἐκ τοῦ ἀγέννητου φωτὸς
ἐκλάμψας, οὐδεμίναν κατὰ τὸ ἴδιαζον τῶν γνωρισμά-
των τὴν κοινωνίαν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα ἢ πρὸς τὸ
Ημεῖμα τὸ ἄγιον, ἀλλὰ τοῖς εἰρημένοις σημείοις
μόνοις γνωρίζεται. Οὐ δὲ ἐπὶ πάντων Θεὸς ἔχαί τούς
τι γνώρισμα τῆς ἔστιον ὑποστάσεως τὸ Πατέρο
εἶναι καὶ ἐκ μηδεμιᾶς αἰτίας ὑποστῆναι μόνος ἔχει.

λξ'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς τὸν Εὐστάθιον
Σεβαστείας ἀπαγορευθείσης πίστεως⁴ Οτι οὔτε
ἀγέννητον λέγομεν τὸ Ημεῖμα τὸ ἄγιον (ἔνα γὰρ
οἰδαμεν ἀγέννητον καὶ μίαν τῶν ὅντων ἀρχῆν, τὸν
Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ), οὔτε
γεννητόν (ἔνα γὰρ μονογενῆ ἐν τῇ παραδόσει τῆς
πίστεως δεδιδάγμεθα)· τὸ δὲ Ημεῖμα τῆς ἀληθείας
ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι διδαχθέντες, ἐκ τοῦ
Θεοῦ εἶναι δημολογοῦμεν ἀκτίστως.

λη'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐρημητείας τον τρια-
κοστοῦ δευτέρου ψαλμοῦ· Ως οὖν διηγειργὸς
λόγος ἐστερέωσε τὸν οὐρανόν, οὕτω καὶ τὸ Ημεῖμα
τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, δι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται,
τουτέστιν δὲ τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἵνα μὴ τῶν

Filium fuisse appellatum. Atqui coniunctionem
quidem quam cum Patre habet intelligo, ex
eo, quod ex Patre procedit; eam vero, quam
habet cum Filio, quoniam audio⁵: Si quis
Spiritum Christi non habet, hic non est eius.

36. *Eiusdem ad Gregorium fratrem de dis-
crimine essentialis et hypostasis⁶*: Nam ex
Patre Filius, per quem omnia, quocum semper
Spiritus sanctus inseparabiliter intelligitur :
non enim potest quisquam de Filio cogitare,
qui non sit prius a Spiritu illustratus. Quoniam
igitur Spiritus sanctus, a quo omnis in rem
creatam bonorum largitio scaturit, Filio quidem
cohaeret atque coniunctus est, quicum simul
sine ullo intervallo concipitur, habet vero esse
ex ea causa, quae Pater est, connexum, unde et
procedit; illius secundum hypostasim proprie-
tas hoc signo declaratur, quod post Filium et
cum Filio cognoscitur, et quod ex Patre subsi-
stit. Filius vero, qui ex Patre procedentem
Spiritum per sese ac secum notum facit, ac
solus unigenite ex ingenita luce effulsit, nul-
lam, quod ad signorum, quibus dignoscitur,
proprietatem attinet, cum Patre aut Spiritu
sancto coīmunitatem habet, sed iis, quae dixi,
signis solus dignoscitur. Qui autem est super
omnia Deus, praecipuum quamdam suae hy-
postasis notam, quod Pater est et quod nulla
subsistit ex causa, solus habet.

37. *Eiusdem ex fide ad Eustathium Sebastiae
episcopum dictata⁷*: Ingenitum non dicimus
Spiritum sanctum: unum enim novimus inge-
nitum et unum rerum principium, Patrem Do-
mini nostri Iesu Christi: neque genitum;
unum enim esse unigenitum, in fidei traditione
didicimus; Spiritum autem veritatis ex Patre
procedere edocti, ex Deo esse confitemur citra
creationem.

38. *Eiusdem ex interpretatione psalmi trige-
simi secundi⁸*: Quemadmodum igitur Verbum
opifex firmavit caelum, sic Spiritus, qui ex
Deo, qui a Patre procedit, hoc est qui ex ore
illius est, ut ne ipsum externam quamdam rem

1. χορηγία Λ. — 2. δὲ Λ; vocula abest in editis. — 3. μετά τοῦ Ιεοῦ Λ. quae lectio omnino emen-
danda est ad optimorum codd. fidem, ut inanis vitetur tautologia; siquidem idem valeret ac σὺν αὐτῷ.

a) Rom. VIII, 9. — b) P. G., t. 32, c. 329 C. — c) Ibid., c. 549 C. — d) P. G., t. 29, c. 333 B.

aut creaturam esse indices, sed tanquam hypostasim ex Deo habentem glorifices.

39. *Et post pauca^a*: Inveniemus autem alibi et Verbum oris ipsius dictum, ut intelligatur Salvator ipse et sanctus eius Spiritus ex Patre. Quoniam igitur Salvator Verbum Domini est, et Spiritus sanctus oris ipsius spiritus est, interque autem in caelis et eorum virtutibus creandis pariter operam contulit, idcirco dictum est^b: *Verbo Domini caeli firmati sunt, et Spiritu oris eius omnis virtus eorum.*

* f. 28

40. *Eiusdem ex libro de Spiritu sancto, capite XVI^c*: Ac nemo me credat tres originales hypostases ponere: principium enim eorum quae sunt, unum est, per Filium condens et perficiens in Spiritu. Nam *verbo Domini caeli firmati sunt, et Spiritu oris eius omnis virtus eorum^d.* Itaque nec Verbum est significativa aeris percussio per vocis instrumenta prolatata, nec Spiritus oris halitus partibus respiratoriis efflatus; sed Verbum est quod *in principio erat apud Deum et Deus erat^e*: Spiritus autem oris Dei *Spiritus est veritatis, qui a Patre procedit^f.*

41. *Eiusdem e libro adversus Arianos^g*: Nihil in se habet adventitii, sed habet omnia semperne tanquam Dei Spiritus et ab ipso emergens, causam ipsum habens sicut fontem sui et inde manans. Fons autem et ipse eorum quae ante retulimus bonorum. Atqui quod ex Deo manat, id subsistit. Hunc Spiritum sanctum copiose effudit in nos Deus per Iesum Christum.

42. *Sancti Gregorii Nysseni e libro primo refectionum, capite XXII^h*: Pater appellatur increatus et ingenitus, neque enim genitus neque creatus est. Increatum igitur esse commune habet cum Filio et Spiritu sancto. Sed ingenitum et Patrem esse, hoc proprium est et incommunicabile, neque in ulla aliarum personarum reperitur. Filius autem cum Patre et Spiritu sancto iungitur in eo quod increatus est: quod vero unigenitus Filius et sit et appelletur, id ut proprium sibi vindicat, quod neque

εξωθέν τι καὶ τῶν κτισμάτων αὐτὸς κρίνει, ἀλλ' ὃς ἐκ Θεοῦ ἔχον τὴν ὑπόστασιν δοξάζει.

43. *Kαὶ μετ' ὅλην Εὐρέσουμεν δὲ καὶ ἄλλα πολὺ καὶ λόγον στόματος αὐτῶν εἰσημένον, θνατοφόρο Σωτήρ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρός.* ⁱ *Ἐπειδὲ οὖν ὁ λόγος μὲν Κυρίου ὁ Σωτήρ καὶ πνεῦμα τῶν στόματος αὐτῶν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀμρότερα δὲ συνέργησε τῷ κτίσει τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς θυνάσιεν, διὰ τοῦτο εἰρηται. Τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οἰχαροὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δέραμις αὐτῶν.*

^j *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ τὸν ἄγιον Πνεύματος λόγου, κεψάλαιον τοῦ Μηδείας οἰσθω μετρεῖς εἴναι λέγειν ἀρχικὸς ὑποστάσεις ἀρχὴ γὰρ τῶν ὄντων μία, διὸ Υἱὸς δημιουργῶντα <καὶ τελειοῦ-^k το> ἐν Πνεύματι τῷ λόγῳ γὰρ Κυρίονοι οἰχαροὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δέραμις αὐτῶν. Οὔτε οὖν Λόγος δίξις τύπωσις σημαντικὴ^l διὰ φωνητικῶν δργίων ἐκφερομένη,^m οὔτε πνεῦμα στόματος ἀτμὸς ἐκⁿ τῶν ἀναπνευστικῶν μερῶν εἶσιθυμόμενος, ἀλλὰ λόγος μὲν ὁ πρὸς Θεὸν ἀλλὰ δοχῆς καὶ Θεοῦ ἀληθείας, διὰ παροιῆς μὲν οὐδὲν οὐδὲν τοῦ Πατρὸς εἰπεῖν οὐδὲν ἐπίλεγεν εἰρηται... Τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπεν εἰρηται... Πλουσίως δὲ Θεὸς διὰ Ιησοῦ Χριστοῦ.*

^o *μα. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ κατὰ τὸ Ιωάννεν^o Οὐδὲν ἔχον^p ἐν αὐτῷ ἐπίκτητον, ἀλλ' αἰδίως πάντα ἔχον^q ὃς πνεῦμα Θεοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ περηγός, αἵτιον ἔχον^r ὃς πηγὴν ἔχον^s, κακεῖσθεν πηγάζων^t. πηγὴ δὲ καὶ αὐτὸς τῶν προειρημένων ἀγριῶν, ἀλλὰ αὐτὸς μὲν ἐκ Θεοῦ περιγάζων^u ἐνυπόστατόν ἐστι... Τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶπεν εἰρηται... Πλουσίως δὲ Θεὸς διὰ Ιησοῦ Χριστοῦ.*

^v *μδ. Τοῦ ἀγίου Γρηγορίου Νέσσης ἐκ τοῦ πρώτου λόγου τοῦ ἀπορητικῶν, κεψάλαιον τοῦ Οὐρανοῦ ἀκτιστος εἴναι δυολογεῖται καὶ ἀγέννητος οὔτε γὰρ γεγέννηται οὔτε ἀκτισται. Τοῦτο οὖν τὸ ἀκτιστον κατονόν αὐτῷ πρὸς τὸν Υἱόν ἐστι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον^w ἀλλὰ καὶ ἀγέννητος δὲ Πατήρ, τοῦτο δέ τοι τε καὶ ἀκτινόντον, διπερ οὐδενὶ τῶν ὑπολείποντων καταλαμβάνεται. Οὐ δὲ Υἱὸς κατὰ τὸ ἀκτιστον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι συναπτόμενος,*

1. αρχαρικη; A. — 2. ἐκρερόμενας A. — 3. ἐκ καὶ A. — 4. ἔχων A. — 5. πηγάζων A, item fin. seq.

^a *P. G.,* — ^b *Ps.,* vxxii, 6. — ^c *P. G.,* t. 29, c. 772
136 137. — ^d *Cf. Ioan. i, 1. — e. Ioan. xv, 26. —*

^f *scilicet adversus Eunomium. P. G.,* t. 29, c. 772
C. — ^g *P. G.,* t. 45, c. 336 BC.

ἐν τῷ οὐρανῷ εἰναι τε καὶ ὀνομάζεσθαι τὸ ἱδιόζον ἔχει, σπερδούτε τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ οὔτε τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐστί· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐν τῷ ἀκτίστῳ τῆς φύσεως τὴν κοινωνίαν ἔχον¹ πρὸς Γίον καὶ 5 Πατέρα, τοῖς ἴδιοις πάλιν γνωρίσμασιν ἀπ' αὐτῶν διακρίνεται· γνώρισμα γὰρ αὐτῷ καὶ σημεῖον ἐστιν ἴδιαίτατον, τὸ μηδὲν ἔκείνων εἶναι, ἀπέρι ἴδιως τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Γίῳ δὲ λόγος ἐνεθεώρησε· τὸ γὰρ μήτε ἀγεννήτως εἶναι μήτε μονογενῆς, εἶναι δὲ δύο, τὴν ἐξαίρετον αὐτοῦ ἴδιότητα πρὸς τὰ προαιρημένα παρίστησι· τῷ γὰρ Πατρὶ κατὰ τὸ ἀκτιστὸν συναπτόμενον, πάλιν ἀπ' αὐτοῦ τῷ μὴ Πατὴρ εἶναι καθάπερ ἔκεινος διαγράφεται, τῆς δὲ πρὸς τὸν Γίον κατὰ τὸ ἀκτιστὸν συναρείας καὶ ἐν τῷ τὴν κίτιαν τῆς ὑπάρξεως ἐκ τοῦ Θεοῦ τῶν δύο εἴχειν ἀφίσταται πάλιν τῷ ἴδιοντι ἐν τῷ μήτε μονογενῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑποστῆναι καὶ ἐν τῷ δι' αὐτοῦ τοῦ Γίον περιγένεται.

μγ'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ αὐτοῦ, κεφαλαιον καὶ Ἐν ᾧ Πατὴρ μὲν ἀναρχος καὶ ἀγέννητος καὶ ἀεὶ πατὴρ νοεῖται· εἰς αὐτοῦ δὲ κατὰ τὸ προσεχὲς ἀδιαστάτως δὲ μονογενῆς Γίος τῷ Πατρὶ συνεπινοεῖται· δι' αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτοῦ, πρὸν τι κενὸν καὶ ἀνυπόστατον διὰ μέσου παρεμπεσεῖν νόημα, εὐθὺς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον συνηγμένως καταλαμβάνεται, οὐγέτης ποτέ τὸν μονογενῆ δίγα τοῦ Πνεύματος νοηθῆναι, ἀλλ' ἐκ μὲν τοῦ Θεοῦ τῶν δύο καὶ κύτῳ τὴν αἰτίαν ἔχον τοῦ εἶναι, διθεν καὶ τὸ μονογενὲς ἐστι φῶς, διὰ δὲ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἐκλάμψαν, οὔτε διεστήματι οὔτε φύσεως ἐτερότητι τοῦ Πατρὸς ή τοῦ Μονογενοῦς ἀποτέλευταται.

μδ'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, κεφαλαιον καὶ Ἐν τῷ αὐτοῦ λόγῳ² Μᾶλλον δὲ οὐχὶ ἀκτίνα εἰς ἡλίου νοήσομεν, ἀλλ' εἰς ἀγεννήτου ἡλίου ἄλλον ἥλιον δύον τῇ τοῦ πρώτου ἐπινοίᾳ γεννητῶν αὐτῷ συνεκλάμποντα καὶ κατὰ πάντα τὰ ὠσαύτως ἔχοντα, καλλει, δυνάμει, λαμπηδόνι, μεγέθει³, φαιδρότητι, καὶ πᾶσιν ἀπαξιοῖς περὶ τὸν ἡλίον θεωρουμένοις· καὶ πάλιν ἐτερον τοιοῦτον φῶς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, οὐ γρονιερῷ

de universorum Deo neque de Spiritu sancto affirmari potest. Spiritus sanctus communio- nem habet cum Patre et Filio in hoc, quod est increata natura praeditum esse: nihilominus a Patre et Filio propriis suis notionibus distin- guitur. Notio enim illius et signum maxime proprium est, ut nihil eorum sit, quae Patri et Filio inesse ratio dictat. Nam quod non sit ingenitus et non unigenitus, et tamen vere sit, hoc ipsius peculiarem proprietatem, quae a predictis distinguitur, repreäsentat. Spiritus enim Patri coniunctus est, secundum quod uterque increatus est; rursus ab eo distingui- tur eo quod non est Pater, prout ille est; Filio vero et secundum quod uterque increatus est et secundum quod interque ex primo principio suam subsistentiam habet, coniunctus, distin- guitur ab eo sua proprietate, quae est, quod nec ut unigenitus ex Patre productus est, et quod per ipsum Filium sit manifestatus.

43. *Eiusdem ex eodem libro, capite XXVI^a:* In qua (natura) Pater principii expers et inge- nitus et semper Pater concipitur; ex ipso autem unigenitus Filius sine ulla interruptione et divulgione una cum Patre intelligitur; cum ipso vero et per ipsum, antequam nescio quod inane et quiddam non subsistens tanquam medium interveniret, statim etiam et coniunc- tim Spiritus sanctus concipitur, non posterior Filio secundum suam subsistentiam, quasi pos- sit aliquando unigenitus Filius intelligi absque Spiritu sancto, qui et ipse ex universorum Deo sui subsistentiae originem habet, a quo etiam unigenitum illud lumen est de vero lumine re- splendens, neque diversitate durationis, neque natura a Patre vel Unigenito separatur.

44. *Eiusdem ex eodem libro, capite XXVII^b:* Quin potius non radium ex sole, sed ex inge- nito sole alium sole menti atque cogitatione apprehendemus, qui simul cum primo per generationem exsisterit, in omnibus primo aequalis, pulchritudine, potentia, splendore, magnitudine, fulgore, breviter, omnibus aliis, quae in sole insunt: et rursus aliud tale lumen

1. ἔχει Λ. — 2. μεγέθη Λ.

a) *Ibid.*, c. 369 Λ. — b) *Ibid.*, c. 416 Β.

ad praedictum modum constituemus, nullo temporali intervallo a lumine genito abscissum, sed per ipsum quidem effulgens, principium vero suae hypostasis a primaevum lumine accipiens : lumen quidem et ipsum est ad similitudinem praecognitum luminis lucens et illuminans, et omnia alia, quae luci competunt, efficiens.

45. *Et in fine eiusdem libri*^a : Quemadmodum enim Patri Filius coniungitur, et cum ex illo originem ducat, hypostasi tamen posterior non est, sic etiam Spiritus sanctus ad Filium se habet; nam in sola principii ratione Filius priusquam Spiritus sancti hypostasis concipiatur. Temporales autem dimensiones in illa omne saeculum antegressa vita non inveniuntur, ita ut excepta principii ratione sanctissima Trinitas in omnibus probe sibi consonet.

46. *Eiusdem ex oratione eius catechetica*^b : Ut cum Dei verbum audimus, huiusmodi arbitramur verbum quod voluntatis delectu sit praeditum, efficaxque et omnipotens: sic etiam cum Spiritum Dei didicerimus, qui Verbum comitetur, eiusdemque efficaciam manifestam reddat, non flatum subsistentia destitutum animo concipimus, sed vim essentialē, quae ipsa per seipsam in peculiari hypostasi consideretur, ex Patre progrederiatur et in Verbo requiescat.

47. *Eiusdem ex libro de sancta Trinitate*^c : Consumentiam tribusque personis constanter unam Deitatem profitemur, quia vetus ac novum Testamentum unum Deum cum Verbo et Spiritu praedicare novit. Itaque de divina natura ita sentiendum est, ut Pater maneat Pater quin Filius fiat; item Filius maneat Filius nec Pater sit; Spiritus vero maneat Spiritus, quin Filius Patrem sit, sed Spiritus sanctus. Nam Pater generat Filium et Pater est; Filius vero qui gignitur, Verbum est manetque Filius; item sanctus quoque Spiritus, qui a Patre procedit, manet Spiritus sanctus ex Patre procedens.

48. *Et post pauca* : Est proprium Patris sine principio esse, quod quidem de Filio mi-

tihi διαστήματι τοῦ γεννητοῦ φωτὸς ἀποτελούμενον, ἀλλὰ δὲ αὐτοῦ μὲν ἐκλάμπον¹, τὴν δὲ τῆς οὐποστάσεως αἰτίαν ἔγον² ἐκ τοῦ πρωτοτύπου φωτός, φῶς μέντοι καὶ αὐτὸς καθ' ὅμοιότητα³ τοῦ προεπιφεγγέντος λάμπον⁴ καὶ φωτίζον⁵ καὶ τὰ ἄλλα πάντα ; τὰ δὲ τοῦ φωτὸς ἐργαζόμενον.

με'. Καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ αὐτοῦ λόγῳ : Ω; γὰρ συνάπτεται τῷ Πατρὶ δὲ Γίδες καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ εἴναι ἔγον οὐχ οὐσιερέζει κατὰ τὴν οὐποστάσην, οὐτε πᾶλιν καὶ τοῦ Μονογενοῦς ἔγεται τὸ Ηνεῦμα τὸ ἥγιον ἐπινοίᾳ μόνῃ κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον προθεωρουμένου τῆς τοῦ Ηνεύματος οὐποστάσεως αἱ δὲ γρονικαὶ παρατάσεις ἐπὶ τῆς προσκινήσιον ζωῆς γύρων οὐκ ἔχουσιν, ὡστε τοῦ λόγου τῆς αἰτίας οὐπεξηρογμένου, ἐν μηδενὶ τὴν ἀγίαν Τριάδα πρὸς έκατὴν ἀσυμβώνος ἔχειν.

με'. Τοῖς μάτοις ἐκ τοῦ κατηγητικοῦ αὐτοῦ λόγου : Ωσπερ λόγον Θεοῦ ἀκούοντες προσκινετικὸν καὶ ἐνεργὸν καὶ παντοδύναμον, οὕτω καὶ Ηνεῦμα μεμαθηκότες Θεοῦ τὸ συμπαρουσιατοῦ τῷ λόγῳ καὶ φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, οὐ πνοήν ἀνυπόστατον ἐνοοῦμεν, ἀλλὰ δύναμιν οὐσιώδη αὐτὴν ἐπὶ έκατῆς εὐ θεατούσῃ οὐποστάσει θεωρουμένην, ἐκ Πατρὸς προερχομένην καὶ ἐν Γίδῃ ἀναπαυσιμένην.

με'. Τοῖς μάτοις ἐκ τοῦ λόγου τοῦ πορὶ τῆς αὐγῆς Τριάδος : Όροσίσιον καὶ τρισυπόστατον μίαν θεότητα λέγομεν, διότι δὲ παλαιὰ καὶ καινὴ Διαθήκη ἐν Θεόν κηρύττειν οἶδε μετὰ Λόγου καὶ Ηνεύματος. Τοίνυν ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας οὕτω γρὴ λογίζεσθαι, οὗτοι δὲ Πατέρες μένει Πατέρες καὶ Γίδες οὐδὲ γίνεται, καὶ δὲ Γίδες μένει Γίδες καὶ Πατέρες οὐκέστιν, καὶ τὸ Ηνεῦμα μένει Ηνεῦμα καὶ Γίδες οὐκέστιν οὗτε Πατέρες, ἀλλὰ Ηνεῦμα ἥγιον τίκτει γὰρ δὲ Πατέρες τὸν Γίδην καὶ ἐστι Πατέρες, καὶ δὲ Γίδες γεννηθεῖς ἐστι Λόγος καὶ μένει Γίδες ὅμοιός καὶ τὸ Ηνεῦμα τὸ ἄγιον, δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, μένει Ηνεῦμα ἥγιον καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται.

με'. Καὶ μετ' ὅλίγον Τίτον τοῦ Πατρὸς τὸ μῆδικον αἰτίας εἴναι, καὶ τοῦτο οὐκέστιν ιδεῖν ἐπὶ τοῦ

1. λαζάριον Α. — 2. ἔγον Α. — 3. οὐποστάσητα Α. — 4. λάμπων Α. — 5. φωτίζων Α.

a. *D.S.*, v. 565 C. — b. *P.G.*, t. cit., v. 17 B.

Ecce si quisque in editis non reperi, ut et illud, qui proxime sequitur. Atque ita quidem a

nonnullis citatur ex homilia tertia in *Orationem Dominicum*, in qua tamen, ut se habet in editis, non legitur.

Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· ὅτε γὰρ Υἱὸς¹ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθεν, καθὼς φησιν ἡ Γραψή, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορεύεται.

μρ'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ Εὐαγγέλου δὲ τὸ Ιωάννος· Οὐ λόγος μίαν οἶδεν ἀργήν, οὐ δύο, οὐδὲ λέγουσι Μανιχαῖοι, οὐδὲ πρῶτον αἴτιον καὶ δεύτερον αἴτιον καὶ τρίτον αἴτιον, ὡς λέγει Ηλάτων καὶ Βασιλίδης καὶ Μαρκίων καὶ Ἀρειος καὶ Εὐνόμιος, ἀλλὰ κατὰ τὴν δριδόδοξον πίστιν λέγεται ἀργὴ δὲ Πατὴρ καὶ ἀργὴ δὲ Υἱὸς καὶ ἀργὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον διὰ τὸ συναίδειον, οὐ διὰ τὸ τρεῖς εἰναι ἀργάς, ἐπεὶ καὶ τὸν Πατέρα λέγουσιν Θεόν καὶ τὸν Υἱὸν Θεόν καὶ τὸ Πνεῦμα Θεόν, οὐγάρως τρίθεον σέβοντες, ἀλλὰ διὰ τὸ διμούροιον τῆς μιᾶς² θεότητος καὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων· ἀργὴ γὰρ λέγεται δὲ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος κατὰ μόνον τὸ εἶδος οὐδὲ τῇ γὰρ αἵτιᾳ δὲ Πατὴρ προεπινοηθήσεται, οὐ μὴν³ τῇ ὑπάρχει προθεωρηθήσεται.

ν'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ πρὸς Αἴλιον· Τὸ ἀπαράλλακτον⁴ τῆς ψύσεως δικολογοῦντες τὴν κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἴτιατὸν διαχρορὰν οὐκ ἀρνούμεθα, ἐν τῷ μόνῳ διακρίνεσθαι τὸ ἔτερον τοῦ ἔτερου καταλαμβάνομεν, τῷ τὸ μὲν αἴτιον εἶναι πιστεύειν, τὸ δὲ ἐκ τοῦ αἴτιου καὶ τοῦ εἰς αἴτιας ὅντος πάλιν ἀλληγ διαχρορὰν ἔννοοῦμεν· τὸ μὲν γὰρ προτεγμῶς ἐκ τοῦ πρώτου, τὸ δὲ διὰ τοῦ προτεγμῶς ἐκ τοῦ πρώτου, ὥστε καὶ τὸ μονογενὲς ἀναμμένολον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ μένειν καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸ Πνεῦμα μὴ ἀμφιβάλλειν, τῆς τοῦ Υἱοῦ μεσιτείας καὶ ἔστι τὸ μονογενὲς φυλακτούσης καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς φυσικῆς πρὸς τὸν Πατέρα σχέσεως μὴ ἀπειργούσης⁵.

να'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς βίβλου τῆς καὶ οὐ μένης Θεογνοσίας· Πνεῦμα τὸ τῆς πατρικῆς ἐκπορευόμενον ὑποστάσεως τοῦδε ἐνεκ γὰρ καὶ Πνεῦμα στόματος ἀλλ' οὐχὶ καὶ Λόγον στόματος εἰργειν, ἵνα τὴν ἐκπορευτικὴν ἴδιότητα τῷ Πατρὶ μόνῳ προσοῦσαν πιστώσῃται.

νβ'. Τοῦ ἄγιον Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ

nime dici potest nec de Spiritu sancto. Nam et Filius exivit a Patre, ut ait Scriptura, et Spiritus ex Deo Patre procedit.

49. *Eiusdem ex commentario in illud: In principio erat Verbum*^a: Verbum unum novit principium, non duo, ut aiunt Manichaei, neque primum aut secundum aut tertium principium, ut asserunt Plato, Basilides, Marcio, Arius, Eunomius, sed secundum rectam fidem principium dicitur Pater, et principium Filius, et principium Spiritus sanctus, propter coæternitatem, non quod tria habeantur principia. Item et Patrem dicimus Deum et Filium Deum et Spiritum Deum, non quod tres deos colamus, sed propter unius Deitatis triumque * f. 29. personarum consubstantialitatem. Etenim Pater nulla alia ratione principium est Filii ac Spiritus, quam ut est id, ex quo; nam ratione causae Pater prior concipitur, non autem existentia prior consideratur.

50. *Eiusdem ex tractatu ad Ablabium*^b: Nos ita naturam diversitatis expertem asserimus, ut eam differentiam, quae ex ratione principii, eiusque, quod est a principio, petitur, minime denegemus. Quo uno alterum ab altero discerni comprehendimus, quod videlicet alterum credamus esse principium, alterum ex principio. Ac rursus eius, quod est ex principio, discrimen aliud intelligimus. Nam aliud proxime et sine medio ex primo est; aliud vero per illud, quod proxime est a primo, ut et Unigeniti proprietas sive ambiguitate maneat in Filio, et ex Patre Spiritum esse non dubium sit, cum et Filii interpositio proprietatem ipsi servet Unigeniti, neque ab naturali ad Patrem habitudine Spiritum excludat.

51. *Eiusdem ex libro qui dicitur Theognosia*^c: Spiritus ex paterna procedens hypostasi; ideo enim Spiritum oris, non antem Verbum oris dixit Scriptura, ut emittendi facultatem Patri soli competere significaret.

52. *Sancti Gregorii Theologi ex prima ora-*

1. ὅτε γὰρ ἡ σύνεσις. — 2. οὐ μὴν Λ. — 3. Alterum λ. sup. lin. in voce ἀπαράλλακτον Λ. { — 4. ἐπὶ : εἰναι Λ. — 5. In ἀπειργούσῃς, scripseraτ σης sup. lin.. quod dein defecit, addito γράψας ad marg.

a) Hactenus locum invenire non contigit. Notandum obiter, similia occurtere, si sententiam spectes, apud Cyrillum Alexandrinum, *Comment-*

tario in Ioannem, c. 1. — b) *P. G.*, t. 45, c. 133 BC. — c) In editis, si bene legi, non occurrit; passim famen ab auctoribus profertur.

tione in Luminis¹: Spiritus sanctus vere spiritus est, procedens quidem ex Patre, non tamen filiationis modo, ut nec generationis, verum processionis.

53. *Eiusdem ex valedictoria oratione²*: Nomen porro eius, qui principio caret, Pater; principii, Filius; ei, qui est cum principio, Spiritus sanctus. At natura tribus est una, Deus; unio vero est Pater, ex quo et ad quem ea quae deinceps sequuntur, referuntur.

54. *Eiusdem ex prima oratione de Filio³*: Quocirca unitas, principio in binarium mota, in trinitate consistit. Atque hoc nobis est Pater et Filius et Spiritus sanctus; ille quidem genitor et prolator, circa tamen ullam passionem ac tempus, atque incorporeo modo; horum autem alter soboles, alter processio.

55. *Et post pauca⁴*: Proinde finibus nostris nosmet continent, ingenitum et genitum inducimus, et ex Patre procedentem, ut quodam loco Deus ipse ac Verbum pronuntiavit⁵.

56. *Ex oratione de sancto Spiritu⁶*: Aut ingenitus omnino est, aut genitus. Si ingenitus, ergo duo erunt principii expertes. Si autem genitus, rursus subdivide: aut ex Patre genitus est, aut ex Filio. Si ex Patre, duo igitur sunt filii ac fratres; si autem ex Filio, iam nobis, inquies, nepos Deus existit. Quo quid absurdius singi possit?

57. *Et post pauca⁷*: Ubi enim quaeso, pones id, quod procedit, quod quidem inter duas divisionis tuae partes interiectum esse constat, atque a theologo multo te praestantiore, nimirum a Salvatore nostro, introducitur? Nisi forte, propter tertium tuum Testamentum, vocem illam ex evangelii sustuleris, *Spiritus sanctus, qui a Patre procedit⁸*; qui, quatenus ab illo procedit, creatura non est: quatenus rursus genitus non est, Filius non est: quatenus autem inter ingenitum et genitum medium est, Deus est.

58. *Ex eadem oratione⁹*: Cum ergo ad divinitatem primamque illam causam, uniusque

τοῦ πρώτου λόγου τοῦ τοῦ Φωταῖς Πνεῦμα ἄγιον ἀληθῆς τὸ Πνεῦμα, προτὸν μὲν ἐκ τοῦ Πατρός, οὐχί μέντος δὲ (οὐδὲ γάρ γεννητῶς), ἀλλ' ἐκπορευτῶς.

νγ'. *Tοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ συντακτηφίον λόγου¹⁰*: Ονομα τὸ τῷ μὲν ἀνάρχῳ Πατέρῳ, τῷ δὲ ἀρχῇ Γεόντι, τῷ¹¹ δὲ μετὰ τῆς ἀρχῆς Πνεῦμα ἄγιον φύσις δὲ τοῖς τρισὶ μίᾳ, Θεός· ἔνωσις δὲ ὁ Πατέρας, εἰς οὓς καὶ πρὸς ὃν ἀνάγεται τὰ ἔτεῖς.

νδ'. *Tοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρώτου λόγου τοῦ περὶ Γεόντων¹²*: Διὰ τοῦτο μονὰς ἀπ' ἀρχῆς εἰς δυάδα κινητήσας μέγρι τριάδος ἔσται, καὶ τοῦτο ἔστιν ἡμῖν ὁ Πατέρας καὶ ὁ Γεόντις καὶ τὸ ἄγιον Πνεῦμα· ὁ μὲν γεννητῶρ καὶ προβολεύς, λέγω δὲ ἀπαθῶς καὶ ἀγρόνως καὶ ἀσωμάτως· τῶν δὲ τὸ μὲν γέννημα, τὸ δὲ πρόσδημα.

νε'. *Kαὶ μετ' ὅλίγον¹³*: Διὰ τοῦτο ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ὅρων ἴσταμενοι, τὸ ἀγέννητον εἰσάγομεν καὶ τὸ γεννητὸν καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον¹⁴, ὡς πού φησιν αὐτὸς; ὁ Θεός καὶ Λόγος.

νζ'. *Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ τοῦ ἄγιον Πνεύματος¹⁵*: Ηἱ ἀγέννητον πάντως ἡ γεννητόν· καὶ εἰ μὲν ἀγέννητον, δύο τὰ ἀντοχῆς· εἰ δὲ γεννητόν, ὑποδιαιρεῖται πάλιν· ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦτο, ἡ ἐκ τοῦ Γεόντων· καὶ εἰ μὲν ἐκ τοῦ Πατρός, υἱὸς δύο καὶ ἀδελφοί· εἰ δὲ ἐκ τοῦ Γεόντων, πέρηγε, φησί, καὶ υἱονάς ἡμῖν Θεός· οὐ τί ἀν γένοιτο παραδοξότερον;

νζ'. *Kαὶ μετ' ὅλίγον¹⁶*: Ποῦ γάρ θήσεις τὸ ἐκπορευτόν, εἰπέ μοι, μέσον ἀναρτανὸν τῆς σῆς διαιρέσεως καὶ περὶ κρίσισσον; ή, κατὰ τὴν θεολόγου¹⁷ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰσαγόμενον; Εἰ μὴ τὴν φωνὴν ἔκεινην τῶν οὖν ἔξειλες εὐαγγελίων διὰ τὴν τρίτην σου διαθήκην, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, ὁ παρεῖ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ὁ καθ' οὓς μὲν ἔκειθεν ἐκπορεύεται, οὐ κτίσμα· καθ' οὓς δὲ οὐ γεννητόν, οὐχί υἱός· καθ' οὓς δὲ ἀγέννητον καὶ γεννητοῦ μέσον, Θεός.

νη'. *Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου¹⁸*: Οταν μὲν οὖν πρὸς τὴν θεότητα βλέψωμεν¹⁹ καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν καὶ

1. τοῦ : τὸ Α. — 2. Syllabae μενον ἐκπορευόμενον εἰπ. Ιην. Α. — 3. θεολογίας Α. — 4. βλέψομεν Α.

5. *P. G.*, I, 36, c. 378 B. — 6. *P. G.*, I, 36, c. 470 B. — 7. *T. cit.*, c. 76 B. — 8. *Ibid.* — 9. *C. Iean.*, xv, 26. — 10. *T. cit.*, c. 319 C. — 11. *Ibid.*, B.

Quare dicere oportuit, non *post pauca*, sed *paulo ante*. — 12. *Iean.*, xv, 26. — 13. *T. cit.*, c. 349 A.

τὴν μοναρχίαν, ἐν ἡμῖν τὸ ἀκνταύρμενον· ὅταν δὲ πρὸς^a τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης καὶ τὰ ἔκ· τῆς· πρώτης αἵτιας ἀγρόνως ἔκειθεν ὅντα καὶ δυοῖς· τρία τὰ προσκυνούμενα.

5. νθ'. *Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸν κατάπλοντ τοῦ Αἴγυπτιον ἐπισκόπων*: Καλεῖται δὲ ἡ μὲν^b Θεός καὶ ἐν^c τρισὶ τοῖς μεγίστοις ἵσταται, αἰτίῳ καὶ δημιουρῷ καὶ τελειοποιῷ, τῷ Πατρὶ λέγω καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἄγιῳ Πνεύματι, οὐ μήτε οὔτως ἀλλήλων 10 ἀπήρτηται, ὃς εἰς τρία ἔχρυλα καὶ σλλότερις τέμνεσθαι, μήτε οὔτως ἴστενοτατι, ὃς εἰς ἐν πρόσωπον περιγράφεσθαι.

ξ. *Καὶ μετ' ὅλιγον*: Εἰ δὲ πάντα ὅσα ἔχει^d Πατέρ, τοῦ Υἱοῦ ἔστι, πλὴν τῆς αἰτίας, πάντα δὲ ὅσα τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος, πλὴν τῆς αύτητος.

ξα'. *Ἐκ τοῦ περὶ δόγματος καὶ καταστάσεως ἐπισκόπων*: Τίνος γάρ ἀν καὶ εἴη οὐδός, μὴ πρὸς αἴτιον ἀναρρόμενος τὸν Πατέρα μήτε τῷ Πατρὶ τῷ τῆς ἀργῆς καταστηκύνειν ἀξιώματα τῆς ὁς Πατρὶ καὶ γεννήτορι^e: μικρῶν γάρ ἀν εἴη καὶ ἀναζήτων ἀργῆ, μὴ θεότητος ὁν αἴτιος τῆς ἐν Υἱῷ καὶ Πνεύματι θεωρουμένης, ἐπειδὴ γρὴ καὶ τὸν ἐν Θεῖν τηρεῖν καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις δύολογεῖν, εἴτουν τρία πρόσωπα, καὶ ἐκάστην μετὰ τῆς ἰδιότητος τηροῖσθαι ἀν, ὃς δὲ ἐμὸς λόγος, εἴς μὲν Θεός, εἰς δὲ^f αἴτιον καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀναρρομένων, οὐ συντιθεμένων οὖλὴ συναλοιφομένων καὶ κατὰ τὸ ἐν καὶ ταῦτὸν^g τῆς θεότητος.

ξβ'. *Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου*: Αἱ δὲ ἰδιότητες Πατρὸς μὲν καὶ ἀνάργου καὶ ἀργῆς ἐπινοουμένου καὶ λεγομένου, ἀργῆς δὲ ὃς αἴτιος καὶ ὃς πηγῆς καὶ ὃς αἴτιος φωτός.

ξγ'. *Καὶ πάλιν ἐξ τοῦ αὐτοῦ λόγου*: Ἀκούεις γέννησιν; τὸ πῶς μὴ περιεργάζου. Ἀκούεις δὲ Πνεύμα τὸ προὸν ἐκ τοῦ Πατρός; τὸ ὅπως μὴ πολυπραγμόνει.

ξδ'. *Τοῦ αὐτοῦ ἐξ τοῦ λόγου τῆς Παντηκοστῆς*: Εἰ καὶ πρὸς τὴν πρώτην αἰτίαν, ὥσπερ τὰ τοῦ Μονογενοῦς ἀπαντά, οὕτω δὴ καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος ἀναπέμπεται.

principatum respexerimus, unum est quod mente concipitur; cum rursus ad ea, in quibus est divinitas, et quae ex prima illa causa aeterne ac pari gloria sunt, tria sunt quae adorantur.

59. *Ex oratione in episcoporum Aegyptiorum appulsum*^a: Vocatur autem illa (natura) quidem, Deus, et in tribus maximis consistit, in causa, in opifice, in perfectore; hoc est in Patre, Filio et Spiritu sancto. Qui quidem nec ita inter se distracti sunt, ut in tres diversas atque alienas dividantur naturas; nec rursus ita in arctum redacta natura, ut in unam circumscribatur personam.

60. *Et post pauca*^b: At si omnia, quae habet Pater, Filii sunt, praeter principium: omnia vero quae habet Filius, Spiritus sunt, excepta filiatione.

61. *Ex oratione de dogmate et constitutione episcoporum*^c: Cuius enim, quaequo, Filius fuerit, nisi ad Patrem, tanquam ad principium, referatur? Nec Patri principii dignitatem immittere, quam ut Pater et genitor habet: parvorum etenim certe ipsoque indignorum principium fuerit, nisi deitatis eius, quae in Filio et Spiritu sancto consideratur, causa sit. Sic enim, mea quidem sententia, Deus unus retinebitur, si Filium et Spiritum sanctum ad unam causam referamus, non autem componamus neque commisceamus, et si unam atque eamdem divinitatis identitatem intelligamus.

62. *Ex eadem oratione*^d: Proprietates vero, Patris quidem, ut principii expers et principium cogitetur ac praedicetur: principium, inquam, ut causa et fons et lumen sempiternum.

63. *Et rursus ex eadem oratione*^e: Audis generationem? Modum curiosius ne inquiras. Audis Spiritum ex Patre procedere? Id, quomodo fiat, ne anxiō studio perscruteris.

64. *Eiusdem ex oratione in Pentecosten*^f: Tametsi ad primam causam, ut omnia ea quae Unigeniti sunt, ita etiam quae Spiritus sancti sunt, referantur.

1. ἡ μὲν ἡμῖν Λ. — 2. καὶ εἰ ἐν Λ. — 3. ἔχη ex corr. Λ. — 4. γεννήτωρ Λ. — 5. εἰ δὲ Λ. — 6. ταῦτα : κατατόν Λ.

a) T. cit., c. 249 Λ. — b) *Ibid.*, c. 252 Λ. — c) *P. G.*, t. 35, c. 1072 C. — d) *Ibid.*, c. 1073 Λ. — e) *Ibid.*, c. 1077 C. — f) *P. G.*, t. 36, c. 441 B.

65. *Et paucis interiectis^a*: Omnia quae habet Pater, Filii sunt, praeter innascentiam; omnia quae habet Filius, Spiritus sancti sunt, excepta generatione.

66. *Eiusdem ex oratione de moderatione in disputando^b*: At unum Deum Patrem agnoscere oportebat principii expertem et ingenitum, et unum Filium ex Patre genitum, et unum Spiritum ex Deo substantiam habentem, concedentem Patri ingeniti proprietatem, Filio vero generationem; de cetero autem eiusdem omnino naturae, dignitatis, honoris, gloriae. Haec, inquam, agnoscere oportebat, haec confiteri, hic gradum figere, prolixas autem nugas ac profanas verborum novitates ad otiosos homines amandare.

67. *Eiusdem ex oratione in Heronem philosophum^c*: Unus Spiritus sanctus, a Patre procedens aut etiam prodiens.

68. *Et post pauca^d*: Ut nec Patri principium tribnamus, ne quid primo prius inducamus, ex quo etiam id, quod primum est, perire necesse sit; nec Filium et Spiritum sanctum principii expertes esse adstruamus, ne Patri id, quod ipsi proprium est, adimamus. Illi quippe et principio minime carent et quodam modo carent: quod sane dictu mirum est. Non enim quantum ad causam principio carent: ex Deo enim sunt, licet non post ipsum, quemadmodum ex sole lumen; sed quantum ad tempus principii sunt expertes.

69. *Et post pauca^e*: Hoc enim Patri et Filio et Spiritui sancto commune est, quod minime creati sunt, atque ipsa divinitas; hoc autem Filio et Spiritui sancto, quod uterque eorum ex Patre est. At vero Patris proprietas haec est, quod ingenitus sit; Filii, quod genitus; Spiritus sancti, quod procedat.

70. *Ex libro ad Evagrium^f*: Haud secus etiam Patris velut radii quidam ad nos demissi sunt, tum splendidus Iesus, tum Spiritus sanctus. Ut enim lucis radii mutuam relationem natura individuam habentes, nec a luce disiunguntur, nec a se invicem discinduntur, lucisque

ξε'. Καὶ μετ' ὅλιγον· Πάντα δσα δ Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ, πλὴν τῆς ἀγεννησίας πάντα <δσα> - δ Υἱός, τοῦ Ηνεύματος, πλὴν γεννήσεως.

ξε'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ τῆς ἐν τιᾶς διαλέξεσιν εἰταξίας Δέον ἔνα Πατέρα γινόι- σκειν ἄναργον καὶ ἀγέννητον, καὶ Υἱὸν ἔνα γεγεννη- μένον¹ ἐκ τοῦ Πατρός, καὶ Πνεῦμα ἐν ἐκ Θεοῦ τὴν ὑπαρξίν ἔχον², παραγωροῦν Πατρὶ μὲν ἀγεννησίας, Υἱῷ δὲ γεννήσεως³, τὰ δὲ ἀλλα⁴ συμφυὲς καὶ σύνθρονον καὶ δυόδοζον καὶ δυότιμον· ταῦτα εἰδέναι, ταῦτα διμολογεῖν. μέγρι τούτων ἴστασθαι, τὴν δὲ πολλὴν φλυαρίαν καὶ τὰς βεβήλους τῶν λόγων κενοφωνίας τοῖς σχολὴν ἀγουσιν ἀποπέμπεσθαι.

ξε'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ πρὸς "Ηρωική τὸν φιλόσοφον" Ἐν δὲ Ηνεύματος ἀγίου προελθὸν⁵ ἐκ τοῦ Πατρὸς ή καὶ προϊόν.

ξη'. Καὶ μετ' ὅλιγον Μήτε ὑπὸ ἀργῆν ποιεῖν τὸν Πατέρα, ἵνα μὴ τοῦ πρώτου τι πρῶτον εἰσαγά- γωμεν, ἐξ οὗ καὶ τὸ εἶναι πρώτῳ περιτραπήσεται, μήτε ἄναργον τὸν Υἱὸν ή τὸ Ηνεύματος ἄγιον, ἵνα μὴ τὸ τοῦ Πατρὸς ἕδιον⁶ περιέλωμεν· οὐκ ἄναργα γάρ καὶ ἄναργά πως, οὐ καὶ παράδοξον· οὐκ ἄναργα μὲν⁷ γάρ τῷ αἰτίῳ· ἐκ Θεοῦ γάρ, εἰ καὶ μὴ μετ' αὐτόν, ὡς ἐξ ἡλίου φῶς ἄναργα δὲ τῷ πέρινῳ.

ξη'. Καὶ μετ' ὅλιγον Κοινὸν μὲν γάρ Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Ηνεύματι τὸ μὴ γεγονέναι καὶ ή θεότης Υἱῷ δὲ καὶ ἀγίῳ Ηνεύματι, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἕδιον δὲ Πατρὸς <μὲν> ή ἀγεννη- σία, Υἱῷ δὲ ή γέννησις, Ηνεύματος δὲ ή ἐκπό- ρευσις.

ξη'. Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ πρὸς τὸν Εἰνάγριον⁸ Καὶ οἵονει τινες τοῦ Πατρὸς ἀκτίνες ἀπεστάλησαν ἐρχόμεναι· οὐ τε φεγγώδης Ἰησοῦς καὶ τὸ Ηνεύματος ἄγιον· ὥσπερ γάρ αἱ τοῦ φωτὸς ἀκτίνες ἀμέριστον ἔρουσαι⁹ κατὰ φύσιν τὴν πρὸς ἀλλήλας σχέσιν οὔτε τοῦ φωτὸς χωρίζονται οὔτε ἀλλήλων ἀποτέ-

^a. γεγονέσθαι Λ. — ^b. ἔχον Λ. — ^c. Ποστ γεννήσεως add. Λ. — Ηνεύματος δὲ ἐκπορεύσεως, quae verba nihil hic sibi volunt. — ^d. εἴσθι Λ. — ^e. προελθον Λ. — ^f. μὲν sup. lin. Λ. — ^g. Εγουσαι ex Εγουσι corr. Λ.

^a. *Ibid.*, t., — b) *P. G.*, t. 36, c. 180 B, — c) *P. G.*, t. 32, c. 1220 11, — d) *Ibid.*, — e) *Ibid.*,

c. 1221 B, — f) *P. G.*, t. 46, c. 1105 C, inter opera alterius Gregorii, nempe Nysseni.

μνονται καὶ μέγρις ἡμῶν τὴν γάριν τοῦ φωτὸς ἀποστέλλουσι, τὸν κύτον τρόπον· καὶ· δὲ Σωτὴρ ὁ ἡμέτερος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, οὐ διόπτος τοῦ Πατρὸς ἀλλίς, καὶ μέγρις ἡμῶν διακονεῖται τῇς ἀληθείαις τῷ φῶς καὶ τῷ Πατρὶ συνήνοται.

οὐ. Τοῦ αὐτοῦ ἐξ τοῦ λόγου τοῦ περὶ Υἱοῦ Πόνος οὖν οὐ συνάντητα, εἰ συντίθεται; οὐ διείθεται, εἰ καὶ μὴ μετ' ἐξεῖναι τὸ γένεν τὰς ἀναργύρους, καὶ αἴδιον τὸ αἴδιον οὐ οὐ πάντως καὶ ἀναργύρους, ὅντας ἀντὶ τοῦ ἀρχῆν ἀναργύρηται¹ τὸν Πατέρα. Οὐκ ἀναργύρα οὖν τῷ αἵτινι. Δῆλον οὐ τὸ αἵτινα, οἷς οὐ πάντως πρεσβύτερον τῶν ὄντων ἔστιν αἵτινα· οὐδὲ γάρ τοῦ φωτὸς γέλος. Καὶ ἀναργύρα ποιεῖ τῷ γρόνῳ.

οὐ. Ιαμάσον πάτερ Φύσης ἐξ τοῦ προαντικοῦ τῆς δεινότερας συνέδομος. Εἴ τις μὴ εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι κυρίως καὶ ἀληθινός, οὐκ καὶ τὸν Γάιον ἐκ τῆς θείας οὐδίκις καὶ Θεοῦ Θεὸν λόγον, ἀνάθεμα.

οὐ. Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου ἐξ τῆς πρὸς Νεστόριον τρίτης ἐπιστολῆς². Εἴ γάρ καὶ ἔστιν ἡνὶ υποτάσσει τὸ Πνεῦμα ἴδιαν καὶ δῆ, καὶ νοεῖται καθ' αὐτὸν καθὸ Πνεῦμα ἔστι καὶ οὐχ Υἱός, ἀλλ' οὖν ἔστιν οὐκ ἀλλότριον αὐτοῦ. Πνεῦμα γάρ ἀληθείας ὄνταςται καὶ ἔστι Χριστὸς ἡ ἀλήθεια καὶ προγείται παρ' αὐτοῦ καθάπερ ἀμέλει³ καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς.

οὐ. Τοῦ αὐτοῦ ἐξ τοῦ λόγου τοῦ πρὸς Θεοδόσιον τὸν βασιλέων Ἀπολύμων γάρ ἀμφοτέρας τὸν αὐτῷ προσκείμενον, τῷ ἴδιῳ λοιπὸν καταγρίει πνεῦματι, ὅπερ ἐνίησι μὲν αὐτὸς ὡς ἐκ Θεοῦ· Πατρὸς· λόγος καὶ οὐδὲ ἰδίας ἡμῖν πιγμένην φύσεων· κοινὸν δὲ ὑστερὸ τὸ γρῆμα τιθεὶς τῇ μετὰ σφράγες οἰκουμονίᾳ διὰ τὴν ἔνωσιν καὶ ὡς ἐνθεωπος· ἐνέπνει τοιματικῆς· ἐνεργήσεις γάρ τοις ἀγίοις ἀποστόλοις εἰπόντες Ιαμάση Πνεῦμα ἀγίον καὶ οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσι τὸ Πνεῦμα κατὰ τὴν Ιωάννου φωνήν, ἀλλ' αὐτὸς ἐνίησιν οὐκ αὐτοῦ καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐπιτίθεται.

οὐ. Καὶ μετ' ὄλιγον. Οὐ τὸ ἀλλότριον τοῖς

1. ἀναργύρη Α. — 2. ἀμέλει Α.

a P. G., t. 36, c. 77 B. — b P. L., t. 13, c. 362 A. — c Pro rerum, quod scripsit Damasus, Graeci passim habent *verbū ex interpretatione Theodorei*.

PATR. OR. — T. XVII. — p. 2.

beneficium ad nos usque trahiunt: eodem modo Salvator quoque noster et Spiritus sanctus, geminus ille Patris radius, simul et ad nos usque veritatis lucem ministrant et Patri uniti sunt.

71. *Eiusdem ex prima oratione de Filio*⁴: Et quomodo non sunt simul cum Patre principii expertes, si coeterni sunt? Quia inde procedunt, etsi non post illum sunt. Quod enim principio caret, aeternum est: quod autem aeternum est, non protinus caret principio, quandiu ad Patrem velut ad principium referatur. Ergo illi, quantum ad causam, non carent principio. Perspicuum autem est causam non continuo antiquiore esse iis, quorum causa est; neque enim sol lucem tempore antecedit. Quantum autem ad tempus, principii expertes sunt.

72. *Damasi papae Romani ex actis secundae synodi*⁵: Si quis non dixerit Spiritum sanctum de Patre esse vere ac proprie, sicut Filius de divina substantia, et Deum verbum⁶, anathema sit.

73. *Sancti Cyrilli ex tertia ad Nestorium epistola*⁷: Quamvis enim Spiritus in subsistencia propria sit, eatenq[ue] in seipso consideratur, quatenus Sp̄iritus est, et non Filius; non est tamen ab eo alienus, quandoquidem Sp̄iritus veritatis nominatur, Christus autem veritas est. Profunditur autem ab illo, non minus profecto quam ex Deo et Patre.

74. *Eiusdem ex libro ad Theodosium imperatorem*⁸: Peccata namque iis qui illi adhaerent condonans, suo mox ungit eos spiritu, quem quidem ut Dei Patris Verbum ipse immittit, et ex propria natura in nos quasi ex fonte quodam transfundit; quin etiam facultate hac propter unionem et incarnationis oeconomiam cum homine communicata, corporaliter quoque ut homo inspirabat; insufflavit enim in sanctos apostolos, dicens⁹: *Accipite Spiritum sanctum*. Sed neque ex mensura dat Sp̄iritum¹⁰, iuxta Iohannis vocem, sed ex se non secus ac Pater eumdem infundit.

75. *Et post pauca*¹¹: Spiritum baptizatis non

— d. P. G., t. 27, c. 177 C. — e. P. G., t. 76, c. 1188 CD. — f. Iohann. xx. 22. — g. Iohann. vii. 3. — h. Imo dicendum fuit *paulo ante*; cf. P. G., t. cit., c. 1188 B.

tribuit (Christus) tanquam alienum, ut servus et minister, sed ut Deum secundum naturam cum summa potestate et auctoritate, ut qui sit ex ipso et per ipsum. Per hunc quoque divinus character nobis imprimitur.

* E. 30^e. 76. *Eiusdem ex interpretatione sacri symboli*^a: Post absolutum de Christo sermonem, sancti beatissimique Patres Spiritus sancti mentionem faciunt. Credere enim se in illum dixerunt, simili modo videlicet ut in Patrem et Filium; et profunditur quidem, sive procedit tanquam a fonte a Deo et Patre, tribuitur autem creaturae per Filium. Unde insufflavit in sanctos apostolos dicens: *Accipite Spiritum sanctum*. Igitur ex Deo et Deus Spiritus est.

77. *Eiusdem ex epistola ad Ioannem Antiochenum*^b: Nullo autem modo patimur, ut ab aliquo fides illa sive fidei symbolum concutiat, quod editum est: neque enim aut nobis aut ulli omnino alteri vel unam voculam ibi positam immutare, aut unam etiam syllabam praeterire permittimus, memores eius qui dixit: *Ne transferas terminos antiquos, quos posuerunt patres tui*. Non enim ipsi locuti sunt, sed ipse Spiritus Dei ac Patris, qui procedit quidem ex ipso; est autem non alienus a Filio, secundum essentiae rationem.

78. *Eiusdem ex libro de sacrosanta Trinitate*^c: Sanctae huius adorandaque unitatis tres agnoscuntur et creduntur personae: Pater principii ac causae expers, non genitus, aeternus; tum unus Filius unigenitus, ineffabili modo ac citra passionem atque inenarrabiliter ante omnia saecula e substantia ipsius Patris genitus, atque propterea eiusdem ac Pater substantiae et dignitatis, cique per omnia similis et aequalis, excepta paternitate, principium autem et causam Patrem habens per generationem; denique Spiritus sanctus vivificans et adorandus, qui ex Patre procedit, id est ex substantia Patris, non per generationem, sicut Filius, ne duo in Trinitate huius habeantur, sed

βαπτιζόμενοις ἐνίστα Πνεῦμα δουλοπρεπῶς καὶ ὑπουργοῖς, ἀλλ' ὡς Θεῖν^d κατὰ ρύσιν μετ' ἔξουσίας τῆς ἀνοικότω τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἕστιν αὐτοῦ, δι' οὗ καὶ ὁ θεῖος ἡμῖν ἐνσημαίνεται^e γραμμή.

οζ. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐμηρίας τοῦ ἀγίου: οὐαδίλων. Διεπεράναντες δὲ τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον δι' ἡρών πατέρες καὶ τριτυπάριοι, τοῦ ἀγίου Πνεύματος διαμνημονεύουσι πιστεύειν τὴν ἔργαν εἰς αὐτὸν καθάπερ ἀριθμοὶ εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ὑμηνίσιον γέροντον αὐτοῖς, καὶ προχείται μὲν ἔργουν ἐκπορεύεται καθάπερ ἀπὸ πηγῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, γερμαγεῖται δὲ τῇ κτίσει διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἐνεργούσης^f δὲ τοῖς ιδίοις ἀποτολοις λέγον. Αἴθατε Πνεῦμα ἄγιον. Οὐαδίνη ἐκ Θεοῦ καὶ Θεὸς τὸ Πνεῦμα ἐστιν.

οζ. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἰωάννην Αἰτιογένειας ἡποιολίτη: Κατ' οὐδένα δὲ τρόπον συλεύεσθαι περὶ τοὺς ἀεγόμενα τὴν ὁρισθείσαν πίστιν^g ήτοι τὸ τῆς πιστείως σύνθολον, οὔτε μὴν ἐπιτρέπομεν ἔχοντος ή ἐπέροις ή λέξιν ἀφεῖχε τὸν ἐγκειμένων ἔλεῖσε ή μίκη γονινή παραβολὴ τοῦ λαλητή^h, μεμημένοι τοῦ λέγοντος Μή μέτιτο δόγμα αἰώνια, ἀ iθετο οἱ πατέρες σοι· οὐ γάρ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λαλοῦντες, οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, δὲ ἐκπορεύεται μὲν εἰς αὐτοῦ, ἔστι δὲ οὐκ ἀλλότριον τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον.

οζ. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος: Ταύτης τῆς ἀγίας καὶ προσκυνητῆς μονάδος δι' προσκυνητὰς τρεῖς ὑποστήσεις γινόσκονται καὶ πιστεύονται ἐν Πατρὶ ἀνάργυρῳ, ἀνατέλῃ, ἀγενήτῳ, αἰδοῖῳ, καὶ ἐν Υἱῷ μονογενεῖⁱ γεννηθεῖται ἀρρένως καὶ ἀπαθῆς καὶ ἀρράστως πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τοῦ Πατρός, καὶ διὰ τοῦτο δικαιοτέρω τε καὶ συνθρόνω^j καὶ κατὰ πάντα δικαίω καὶ ἵστη Πατρὶ γερμίς τῆς πατρότητος, ἀργῆν δὲ καὶ αἰτίαν τὸν Πατέρα ἔχοντι γεννητῶς καὶ ἐν Πνεύματι ἀγίῳ ζωσποιῷ προσκυνουμένῳ, τῷ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευομένῳ^k, πιστεύειν εἰς τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, οὐ γεννητῶς καθάπερ δὲ Υἱός, ἵνα μὴ δύσιν εἰν τῇ Τριάδι,

1. ἡστρ. A. 6. ἡστρ. in editis. 2. ἐπαρθένη A. 3. ἐπαρθένη A. — 4. πιστηρὸν A, πολυπλ. ἡ pro ἡτα. — 5. ἡστρ. A. 6. πιστηρὸν A. — 7. πιστηρὸν A. 8. τῇ ... ἐπιπεφυσθεντον A.

P. G. 177. v. 316 D. sub titulo: *Epistola ad Iosephum de Symbolo*. — b. P. G. 1. cit. v. 180 (1). — c. PROV. XXI. 29. — d. Lociū habemus

inter Cyrilli opera non reperi. Idem veribus citatur a Josepho Bryennio, Tὰ εἰρήνητα, t. I. Lipsiae, 1768, p. 122.

ἀλλ' ἐκπορευομένῳ, καθάπερ εἴρηται, ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου ὃς ἀπὸ στόματος, περγυνότι δὲ δὶ' Υἱοῦ καὶ λαλήσαντι ἐν τοῖς ἀγίοις πᾶσι προφήταις τε καὶ ἀποστόλοις, πλὴν, ὡς εἶπον, τῆς οὐσίας; 5 αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὑπάρχοντι καὶ τῷ ὄμοούτιον ἔχοντι πρὸς Πατέρα καὶ Υἱὸν ἀκοινόντον δὲ καὶ αὐτὸν ἔστιν ὅσπερ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς πρὸς πᾶσαν τὴν κτίσιν κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον.

οὐ⁶. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς Ἰουλιανὸν πρώτον λόγον¹: Γεγέννηται μὲν γὰρ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἔστιν ἐν αὐτῷ τε καὶ εἰς αὐτοῦ φυσικῶς, ἐκπορεύεται δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, οὗτον δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ ὄφεως τοῦ Υἱοῦ οἵτινες ἀγιάζει γὰρ δὲ αὐτοῦ τὸ ἀγιάζεσθαι περιφορά; 6 Θεὸς καὶ Πατὴρ.

π'. Καὶ ἐν τῷ τέλει τοῦ αὐτοῦ λόγου Πρόεισται μὲν γὰρ εἰς αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα κατὰ φύσιν· δὲ Υἱοῦ δὲ γοργεῖται τῇ κτίσει.

ππ'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ δευτέρου λόγου τοῦ πρὸς Ἰουλιανὸν²: Οὐ καὶ αὐτὴ τῶν στοιχείων³ ἢ φύσις οἰκεῖται τε καὶ εἰς αὐτῆς οὐκ ἂν ἔχοι⁴ τὸ δύνασθαι διαδράματι τὴν φύσιν, δεῖται δὲ μᾶλλον τῆς τοῦ συνέχοντος αὐτὴν· πρὸς τὰ εὖ εἴναι γειρός, ἐδίδαξεν εἰπεῖν ὁ προφήτης, οὗτοι Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπίτια τοῦ ὕδατος· ζωογονεῖ <γάρ> τὰ πάντα ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχοντα τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, ὃς ἐκ ζωῆς τοῦ Πατρὸς καὶ εἰς αὐτοῦ ἐκπορεύεται⁵.

ππ'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς βίβλου τοῦ Θρησκευτῶν Φερεί που Χριστὸς τοῖς Ἰουδαίοις προτείχει γόρμενος· Εἴ δὲ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐγένετο ἐκεῖλα τὰ δακτύλια, προ⁶ ικαθεῖν ἐγένετο εἷμας η βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Καὶ δάκτυλον ἐνθάδε ψήσι τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίον τρόπου τινὰ τῆς θείας οὐσίας ἐκπειρυκός καὶ φυσικός αὐτῆς ἐκκρεμάμενον⁷ ὥσπερ καὶ ὁ δάκτυλος ἐκ τῆς ἀνθρωπείας γειρός· Βραχίονα μὲν γὰρ καὶ διξιάν Θεοῦ τὸν Υἱὸν ἀποκαλοῦσιν αἱ θεῖαι Γραμματίαι κατὰ τὸ "Εσωτεροῦ αὐτοῦ γηδεῖν αὐτοῦ καὶ οὐ βουτίων οὐ μήτος αὐτοῦ, καὶ πᾶλιν· Κέρας ὑψηλός σοι οὐ βουτίων, καὶ οὐκ ἔδεισαι· γρούτες δὲ μίογενθι τασσειν.

1. πρῶτον λόγον Λ. — 2. τὸ στοιχεῖον Λ. — 3. ἔχει Λ. — 4. In editis: ζωογονεῖ γάρ τὰ πάντα τὰ τοῦ θεοῦ πνεῦμα, ζωὴ καὶ αὐτὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχειν τοῦ Ζωῆς τοῦ Πατρὸς, reliquis omissis. — 5. έργα Λ. — 6. φύση^η ἐκκρεμάμενον Λ. — 7. εἰσηγηση Λ.

a) P. G., t. 76, c. 533 B. — b) T. cit., c. 556 C. — c) T. cit., c. 584-585. — d) Is. i., 60. — e) P. G.,

procedens, ut dictum est, e Patre solo, ut flattus ab ore; manifestatus autem per Filium ipse locutus est in omnibus sanctis prophetis et apostolis, praeterquam quod est, ut dixi, ex essentia ipsius Patris et Filii, eamdem habens substantiam ac Pater et Filius, incommunicabilis et ipse omni creature non secus ac Pater et Filius secundum essentiae rationem.

79. *Eiusdem ex libro primo contra Julianum*⁸: Genitus est enim Filius ex Patre, estque in ipso et ex ipso naturaliter procedit etiam Spiritus, proprius existens Dei et Patris et similiter Filii: sanctificat enim Deus Pater per ipsum id quod sanctificari aptum est.

80. *Et in fine eiusdem libri*⁹: Procedit enim ex ipso Patre Spiritus secundum naturam, et per Filium creationi subministratur.

81. *Eiusdem e libro secundo contra Julianum*¹⁰: Ipsam elementorum naturam non posse vi sua corruptionem effugere, sed, ut constat, opus esse manu continentis illam Dei, docuit propheta, cum *Spiritum Dei dixit ferri super aquam*¹¹. Nam a Spiritu Dei cuncta vitam accipiunt, cum ipse quoque secundum naturam vita sit, utpote ex vita Patris et ex illo procedens.

82. *Eiusdem e libro Thesaurorum*¹²: Christus Iudeos alloquens ita alicubi loquitur¹³: *Si vero in digito Dci ego eiicio duemonia, venit ergo in vos regnum Dei.* Digitum Dei hic Spiritum sanctum vocat, qui quodammodo ex divina essentia oritur, et naturaliter ex ea dependet, sicut digitus ex humana manu. Brachium enim et dextram Dei sacrae Scripturae Filium vocant, iuxta illud¹⁴: *Saluerit eum dextra eius, et brachium sanctum eius.* Et rursum¹⁵: *Domine, sublime est brachium tuum, et nesciverunt: ubi autem cognoverint, confundentur.* Quemadmodum igitur brachium natura-

f. 75, v. 576 D. — f) Luc. xi., 20. — g) Ps. xcvi, 1. — h) Is. lxx, 1.

liter coaptatum est integro corpori, omniaque operatur quae menti placent, et inungere solet, digito utens : ita et Verbum Dei ex ipso et in ipso naturaliter coaptatum, ut ita dicam, atque emanantem existimemus, et in Filio naturaliter aliquic essentialiter procedere a Patre Spiritum, per quem omnia iungens sanctificat. Quocirca non est alienus vel extraneus a divina natura Spiritus sanctus, sed ex ipsa et in ipsa naturaliter. Sicut digitus in manu eiusdem naturae atque ipsa est, et vicissim manus in corpore nequaquam diversae substantiae ab ipso corpore est.

83. *Et post pauca^a* : Ostendit aperte non alienum esse ab essentia Filii Spiritum sanctum, sed in ipso et ex ipso, ac veluti vim quamdam naturalem, quae omnia quaecumque velit, praestare possit.

84. *Eiusdem ex epistola ad monachos^b* : Spiritus profunditur quidem, sive procedit, tanquam a fonte, a Deo et Patre; tribuitur autem creaturae per Filium.

85. *Eiusdem ad Palladium^c* : Mabilis autem nullo modo Spiritus est, aut si mutationis morbo laborat, ad ipsam Dei naturam haec labes pertinebit; siquidem est Dei et Patris et Filii ille, qui substantialiter ex utroque, nimimum ex Patre per Filium, profluit Spiritus.

86. *Et in responsione nona hacc habet^d* : Procedit enim ex Deo et Patre Spiritus sanctus secundum Salvatoris vocem, sed non est alienus a Filio : omnia enim habet cum Patre, et hoc ipse edocuit dicens de Spiritu sancto^e : *Omnia quaecumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi vobis, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* Ergo clarificavit quidem Iesum Spiritus sanctus admirabilia operans, verumtamen ut spiritus eius, non ut aliena virtus, et eo praestantior, secundum quod intellegitur Deus.

Ωσπερ οὖν ἡ βασικῶς φυσικῶς ἐνέργοιςται τῷ θεῷ σώματι πάντα ἐνεργῶν οὐσίᾳ ἔντελον^f τῇ διανοίᾳ, καταχρίεται δὲ συνήθως τῷ θεοτόλῳ πρὸς τοῦτα καργημένος, οὕτω τὸν μὲν τοῦ Θεοῦ Λόγον εἰς αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ φυσικῶς ἡρμοσμένον, τὸν δὲ οἶκον εἴπω, καὶ εὐπερικότα λογιζόμεθα, ἐν δὲ τῷ Υἱῷ φυσικὸς καὶ οὐσιωδὸς διῆκον παρὰ Πατρὸς τὸ θύριον Ηνεῦρα, διὸ οὐ τὰ πάντα γρίων^g ἀγιάζει. Οὐκοῦν οὐκ ἀλλότριον οὐδὲ ἀπεξενωμένον τὸ Ηνεῦρα τὸ ἄγρον τῆς θείας φύσεως φαίνεται, οὐδὲ εἰς αὐτὸς καὶ ἐν αὐτῇ φυσικῶς ὑσπεροῦν^h καὶ ἐν τοῦ σώματος δικτυλος ἐν τῇ γειτρί, θυροῦν δὲν αὐτῇ, καὶ ηγεῖος αὐτὸν πᾶντας ἐν τῷ σώματι οὐγγέτεροντος δια πρὸς αὐτὸν τυγχάνουσα.

πγ. Καὶ μετ' ὅληνⁱ Δείκνυται σαρῆς, ὡς οὐκ ἀλλότριον τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ τὸ Ηνεῦρα τὸ ἄγρον, ἀλλ' ἐν αὐτῇ καὶ εἰς αὐτοῦ καὶ οὐσιαίτης ἐνέργεια τοις φυσικὴς πάντα διηγαμένη πληροῦν οὐσία καὶ βούλεται.

πδ. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς μοναστὰς λόγον^j Τὸ Ηνεῦρα προχείται μὲν θύρου ἐκπορεύεται καθάπερ ἀπὸ περγάλαιος θείας καὶ Πατρὸς, γοργεῖται δὲ τῇ κτίσει διὰ τοῦ Υἱοῦ.

πε. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ηλλαδίον^k Τρεπτὸν δὲ οὐ τί που τὸ Ηνεῦρα ἔστιν, η εἰπερ τὸ τρέπεσθαι νοεῖται, ἐπ' αὐτὴν δὲ μῶμος τὴν θείαν εὐθὺς ἀνακόραμέται φύσιν, εἰπερ ἔστι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ μὴν τοῦ Υἱοῦ τὸ οὐσιωδόν, εἰς αὔρατὸν θύρου ἐκ Πατρὸς, δι' Υἱοῦ προχεόμενον Ηνεῦρα.

πζ'. Ἐρ δὲ τῇ ἀράτῃ^l ἀπολογίᾳ οἵτοι φιλοί^m Ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Ηνεῦρα τὸ θύρον κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν, ἀλλ' οὐκ ἀλλότριον ἔστι τοῦ Υἱοῦ πάντα γάρ ἔχει μετὰ τοῦ Πατρὸς. Καὶ τοῦτο αὐτὸς ἐδίδαξεν εἰπὼν περὶ τοῦ θύρου Ηνεύρατος Ηάρτα γάρ οὐσία ἔχει δὲ Πατέρο, ἵματος διὰ τοῦτο οὐλορέματος, διὰ τοῦ έμοι κατέφεται καὶ ἀγαγγελεῖ οὐλορέματος. Οὐκοῦν ἐδίδασε μὲν τὸν Ιησοῦν τὸ Ηνεῦρα τὸ θύρον ἐνεργῶν τὰ παρεδότα, πλὴν δὲ Ηνεῦρα κατοῦ καὶ οὐκ ἀλλοτρία οὐνακμις καὶ καρπίτον αὐτοῦ καθίζεται Θεός.

^a T. d. c. 584 C. — ^b P. G., t. 77, c. 316 D. — In libro tertio hoc testimonium supra, num. 76 citata iuridicam. — ^c P. G., t. 68, c. 148 A. —

^d Seicord ex duodecim, quas pro Iudicis Anathematismis scripsit — P. G., t. 76, c. 533 B.C. — ^e Ioan. xvi, 15.

πά. Ταῦτα ἀγονιζόμενος ὁ θεῖος Κύριλλος κατὰ Νεστορίου τοῦ λέγοντος ἐν ἀλλοτρίᾳ δυνάμει ἐποίει Χριστόν; τὰς θεοσημείας ὡσπερ τις ψήλος ἀνθρωπος καὶ εἰς τῶν προφητῶν. 'Ο δὲ οὐ Θεοδώρητος πρὸς τὸ Ἱδιον τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ ἀκούσαντος καὶ βλέπων ἐν τοῖς τοῦ Κυρίλλου συγγράμμασιν, ἔψη: "Ιδιον δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, εἰ μίν δις διμορφὸς καὶ ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον ἔψη Κύριλλος, καὶ ἡμεῖς συνομολογήσασμεν καὶ ὡς εὐτερῆ δεξιόμεθον¹ τὴν φωνὴν εἰ δὲ δις εἴ τοι Υἱοῦ δι' Υἱοῦ τὴν ὄπαρξιν ἔψην, δις βλάσφημον τοῦτο καὶ ὡς ὑποσεβής ἀπορρίψουμεν². πιστεύομεν γάρ τῷ Κυρίῳ λέγοντει· Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, οὐ πιστὸν τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ τῷ θεοτάτῳ δὲ Παύλῳ <δικοίως> φάσκοντες 'Ημεῖς δὲ οὐ τὸ πιστεῖμα τοῦ κόσμου ἐλάττονερ, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ.' — Ταῦτα ἀκούσας δὲ Κύριλλος καὶ ἀκριβῶς γνωρίσας, εἰς τοῦτο μὲν ἀπολογίαν οὐκ ἔδωκεν, ἀλλὰ γράψας λόγον περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος, ἔψη ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι.

πτ. Τοῦ ἀγίου Ιωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ πρώτου λόγου πρὸς Ατροποίους³ εἰς τοὺς Λαογραφίτας⁴: 'Οτι μὲν γάρ πανταχοῦ ἐστιν δὲ Θεός, οἶδα, καὶ δια διος ἐστὶ πανταχοῦ τὸ δὲ πῶς, οὐδὲ οἶδα. Οἶδα δὲ Υἱὸν ἐγέννησεν τὸ δὲ πῶς, ἀγνοῶ. Οἶδα δὲ τὸ Πνεῦμα εἴς αὐτοῦ τὸ δὲ πῶς εἴς αὐτοῦ, οὐδὲ ἐπισταματί.

πθ. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος Πιστεύω εἰς Ἑνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα πιστεύω, οὐδὲ ἐρευνῶ πιστεύω, οὐ διώκω τὸν ἀκατάληπτον πιστεύω, οὐ μετρῶ τὸν ἀμέτρητον πιστεύω εἰς Ἑνα καὶ μόνον ἀληθινὸν παντοκράτορα.

ζ. Καὶ μετ' ὀλίγον Πιστεύω καὶ εἰς τὸν Κύριον ἡμῖν Ιησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν εἴς αὐτοῦ γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, δις αὐτὸς μόνος μᾶλλον δι γεννηθεῖς.

η. Καὶ πάλιν Πιστεύω καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ τῆς Τριάδος συμπληρωτικόν αὐτῷ θαρρῶ τὸν ἐμὸν ἀγικασμόν αὐτῷ θαρρῶ τὴν ἐκ τῶν νεκρῶν ἔξανάστασιν.

1. δεξιόμεθον Α. — 2. ἀπορρίψουμεν Α. — 3. ἀνομίας Α.

a. T. cit., c. 432 D. — b. Ioan. xv, 26. — c) 1 Cor. ii, 12. — d) P. G., t. 48, c. 704 C. Citatur etiam a Bryennio, t. cit., p. 123. — e) Tum haec,

87. Haec quidem divus Cyrillus dum certaret contra Nestorium dicentem, aliena virtute Christum miracula patrasse, ac si simplex aliquis homo fuisset uniusque ex prophetis. Atqui Theodoretus, cum sentiret ac videret Spiritum vocari proprium Filii in Cyrilli operibus, dixit¹: « Proprium autem Spiritum Filii, si quidem ut eiusdem atque ille naturae et ex Patre procedentem dixit, simul confitebimur et tanquam piam suscipiemus vocem; si vero tanquam ex Filio aut per Filium existentiam habeat, hoc ut blasphemiam et impium reiiciemus. Credimus enim Domino dicenti²: *Spiritus veritatis, qui a Patre procedit;* sed et sacratissimo Paulo dicenti similiter³: *Nos autem non spiritum mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo Patre est.* » Cyrilus, cum haec audivisset probeque intellexisset, haud ullam responsionem dedit, sed edito de sancta Trinitate libro, dixit, ex solo Patre procedere Spiritum sanctum.

88. Sancti Ioannis Chrysostomi e primo libro contra Anomoeos, qui habetur in Margaritis⁴: Deum enim ubique esse novi, totum item ubique esse novi; quonodo autem, nescio. Scio ipsum genuisse Filium; quonodo autem, ignoro. Novi Spiritum ex ipso esse; quonodo autem ex ipso sit, nescio.

89. Eiusdem e libro de sancta Trinitate⁵: Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem. Credo, non inquiro; credo, non persequor incomprehensibilem; credo in unum et solum verum omnipotentem.

90. Et post pauca⁶: Credo etiam in Dominum nostrum Iesum Christum, Filium eius unigenitum, qui ex illo genitus est ante omnia saecula, prout solus novit ipse qui genitus est.

91. Et iterum⁷: Credo etiam in Spiritum sanctum, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, qui Trinitatem compleat. Ipsi confido meam sanctificationem; ipsi confido resurrectionem ex mortuis.

tum quae proxime secunduntur ex eodem libro sumpta, quasi sepulta iacent in animadversionibus, P. G., t. 39, c. 329 B.

92. *Eiusdem ex altera oratione in Annuntiationem et contra Arium^a*: Ego vero a sacris Scripturis institutus Patrem celebro, qui semper Pater est; Filium celebro, qui ex paterna substantia ante tempora effulsit; celebro Spiritum sanctum, qui ex Patre procedit, et in Filio requiescit.

93. *Eiusdem ex sermone de Spiritu sancto^b*: Ut igitur, sicut dicebam, ne quis audiens Spiritum Dei, putet familiaritatem quamdam significari, et non communitatem naturae, Paulus dicit^c: *Vobis autem non datus est spiritus mundi, sed Spiritus qui ex Deo est.* Iterum dicitur Spiritus Patris, sicut Salvator apostolis dicit^d: *Ne solliciti sitis, quomodo vel quid loquamini: non enim vos estis qui loquamini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* Sicut autem dixit Spiritus Dei, additque Scriptura qui ex Deo est, sic iterum dictus est *Spiritus Patris.* Et ne putetis hoc secundum familiaritatem dici, Salvator id confirmat^e: *Quando venerit Paracletus, Spiritus veritatis, qui a Patre procedit.* Illic ex Deo, hic a Patre dicitur. Id quod sibi ipse tribuerat dicens^f: *Ego a Patre exivi, hoc et Spiritui sancto adscribit dicens^g: Qui a Patre procedit.* Quid est *procedit?* Non dixit gignitur. Quod enim non est scriptum, non est sentiendum. Filius a Patre genitus est, Spiritus a Patre procedit. Quaeris a me differentiam, quomodo genitus ille, et quomodo processerit iste? Quid igitur rei est? Cum didiceris Filium genitum esse, didicistine et modum comprehendisti? Numquid censes, te, dum Filii nomen audis, ipsum generationis modum intelligere? Nomina sunt haec, dilecte, tum fide honoranda tum pia cogitatione conservanda.

* f. 32. 94. *Sancti Epiphani Cyprii e libro qui dicitur Ancoratus^h*: Ita credimus eum esse

^{λόγον.} Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ διετέθορ εἰπούντος τὸν Εὐαγγελισμὸν καὶ πατὴρ Ἀρείουⁱ. Εγὼ δὲ παθαγωγόμενος ὑπὸ τῶν ἀγίων γραφῶν ὑπὸ τῶν Πατέρων τὸν δὲ Πατέρα τυγχάνοντα· ὑπὸ τῶν Υἱῶν τὸν ἐκ τῆς πατρός^j οὐσίας ἀγρότης εὐλάμψαντα· ὑπὸ τὸ Ηνεῦμα τὸ ἄγιον τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαύσμενον.

ζ'. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς διηλίας τῆς ποιητοῦ ἀγίου Ηνεύματος^k: Ινα τοίνυν, ὡς ἔφην εἶπόν, μὴ τις ἀκοίστας πνεῦμα τοῦ Θεοῦ νομίσῃ^l σίκεισθαι μόνον σημαίνεσθαι καὶ μὴ ρύσεως κονιορίαν, Παῦλος λέγει Ήμῖν δὲ οὐκ εἰδόθη τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ. Πάλιν λέγεται Ηνεῦμα Πατρός, ὃς δὲ Σωτὴρ τοῖς ἀποστόλοις λέγει Μή μαρτυρήσῃς^m πᾶς ἢ τι λαλίστεⁿ, οὐ γάρ ἡμῖντε οἴτε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Ηνεῦμα τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τὸ λαλοῦντες εἰπεῖν. Ωσπέρ δὲ εἶπε Ηνεῦμα Θεοῦ καὶ ἐπήγραψεν ἡ γράφη τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτοι πάλιν εἰργάται Ηνεῦμα Πατρός. Καὶ ἵνα μὴ νομίσης τοῦτο κατ' οἰκείωσιν λέγεσθαι, δὲ Σωτὴρ βεβηκοὶ λέγοντες^o: Όταν δὲ ἐληθερός οὐ Πατρός οὐδὲ παρά τοῦ Πατρὸς ηπλορεύεται. Εξεῖ ἐκ Θεοῦ, οὐδὲ παρά τοῦ Πατρὸς. Ωσπέρ ἐπήγραψεν ἑκυτῶν^p: Εγώ παρά τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθον, τοῦτο καὶ τὸ ἄγιον Ηνεῦμα, οὐ παρά τοῦ Πατρὸς ηπλορεύεται. Εστιν οὖν Ηνεῦμα Θεοῦ καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Ηνεῦμα καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Τί έστιν ηπλορεύεται; Οὐκ εἶπε γεννήσας ἢ γάρ οὐ γέγενναται, οὐ δεῖ φρονεῖν. Υἱὸς ἐκ Πατρὸς γεννήθεις, Ηνεῦμα ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. Ζητεῖς παρ' ἐμοῦ τὴν διαφορὰν πάντως, πᾶς ἐγεννήθη οὗτος, πᾶς δὲ επορεύεται, ἐκεῖνος; τί^q γάρ; διτε ἐγεννήθη μαθών, ἐμιθεῖς^r καὶ τὸν τρόπον κατέλαθες; Άρα^s ἐπεὶ κηρυττόμενον καὶ Υἱὸν ἀκούεις, καὶ γεννήσας τὸν τρόπον κατέλαθες; Οὐδόματά έστιν, ἀγκυρεῖ, ταῦτα πίστει τιμόμενα καὶ εὐσεβεῖ λογισμῷ τηρούμενα.

ζ'. * Τοῦ ἀγίου Επιφανίου Κέλεον ἐκ τῆς θύσης καλογραφημένης Αγκυροφορού^t: Οὕτω πιστεύο-

1. Ἀγαπητοῦ Λ. — 2. πατρός: πρότης Λ., ut videtur. 3. νομίσατο Λ. — 4. μαρτυρήσαται, corr. ex μαρτυρήσαται Λ., ut videtur. 5. λαλίστησα Λ. — 6. τι γάρ: τὸ γάρ Λ. — 7. ἐργάζεται καὶ τὸν τρόπον κατέλαθες δῆρα ὄνοματα etc. 8. ubi nonnulla protectio exciderunt, quae codicis Collebertini apud Maurinos ope supplevi.

a) P. G., t. 62, c. 768 D. — b) P. G., t. 52, c. 813 C. — c) 1 Cor. ii, 12. — d) Mat. x, 19, 20.

— e) Ioan. xv, 26. — f) Ioan. xvi, 27. — g) Ibid., 26. — h) P. G., t. 43, c. 236 B.

μὲν ὅτι ἔστι Ηνεῦμα ἄγιον, Ηνεῦμα Θεοῦ, Ηνεῦμα τέλειον, Ηράκλινον, ἀκτιστον, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ὑὰ¹ τοῦ Υἱοῦ λαζαρύνθιμον.

¶. Ἐκ τῆς πρὸς Νεστόριον ἐπιστολῆς
5 Κελεστίνον πάπα Οὐκ δρεῖλουσι² τῆς ἀρχῆς;
πίστεως τὴν καθερότερα βλάσφημοι λόγοι διεπαρχέσθαι. Τίς πάπος οὐκ ἄξιος τοῦ ἀντιθεματικοῦ?
ἔνσιν; Η ἀρχιρρή³ τι η προστιθίει τῇ πίστει; τὸ
10 γὰρ μεστῶς καὶ ρανερῶς παραδοθέντα λόγον παρὰ τῶν ἀγίων ἀπαστόλων οὐτε προσθίκη;⁴ οὐτε
μείον ἐπιδέξεται ἀνέγνωμεν γάρ ἐν ταῖς βίβλοις
ἡμῶν, μήτε προσθίνεται⁵ δεῖν⁶ μήτε ἀρχιρρή⁷.
μαργίστε, γάρ καὶ τὸν προστιθέντα καὶ τὸν ἀρχι-
ρρήμενον τυμωρίας δεσμεῖ.

15 ¶. Τοῦ ἀγίου Μαξιμούτονος⁸ ἀπὸ τῆς ἐξηγήσεως εἰς τὸν προφήτην Ζαχαρίαν
Τὸ γὰρ Ηνεῦμα τὸ ἄγιον ὡσπερ ψύσει καὶ οὐσίαν
ὑπάρχει τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὗτον καὶ τοῦ Υἱοῦ
ψύσει⁹ καὶ οὐσίαν ἔστιν ὡς ἐκ Πατρὸς οὐσιωδῆς;
20 δι’ Υἱοῦ γεννηθέντος¹⁰ ἀρρόστως ἐκπορευό-
μενον.

¶. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Μακεδονιανὸν
διαλέξεως¹¹ Ο μὲν γὰρ Υἱὸς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ
Πατρὸς;¹² Ο γεγέννηται (διὰ τοῦτο μονογενής) καὶ τὸ
25 Ηνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς
ἐκπορεύεται.

¶. Τοῦ αὐτοῦ Εἰς Θεὸς ἐνὸς Υἱοῦ γεννήτωρ
καὶ πατὴρ καὶ Ηνεῦματος; ἄγιον προσθίλετος; μόνος
30 οἰστύντος καὶ τριάς ἀδικίρετος, νοῦς ἀναρχος,
μόνου μόνος οὐσιωδῶς ἀνάρχον λόγου γεννήτωρ
καὶ μόνης ἀείσιου ζωῆς ἥγουν¹³ Ηνεῦματος ἄγιον
περγά.

¶. Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς τοῦ
τὸν ἄγιον Ιωρίστορ περὶ θείων ὄγραμάτων
35 Οτιπερ δὲ Θεὸς καὶ Πατὴρ κινηθεὶς ὄχρόνος; καὶ
ἀγαπητικῆς προῆλθεν εἰς διάκρισιν ὑποστάτων
ἀμερῆς τε καὶ ἀμεώτως μείνα; ἐν τῇ οἰκείᾳ
οἰστητι οὐπεργνωμένος¹⁴ καὶ οὐπεργπλωμένος, τοῦ

Spiritum sanctum. Spiritum Dei. Spiritum perfectum. Paracletum, increatum, a Patre procedentem, et a Filio accipientem.

95. *Ex epistola Cœlestini papæ ad Nestorium*^a: Non debent veteris fidei puritatem blasphema in Deum verba turbare. Quis unquam non dignus est anathemate iudicatus, vel adiiciens vel detrahens fidei? Plene etenim ac manifeste tradita ab apostolis nobis nec augmentum nec imminutionem requirunt. Legimus in libris nostris^b, non addi debere, non detrahi; magna quippe et addentem et detrahentem poena constringit.

96. *Sancti Maximi, capite LXIII commentarii in Zacharium prophetam*^c: Nam Spiritus sanctus, quemadmodum natura Dei est ac Patris secundum substantiam, sic est Filii natura secundum substantiam, tanquam qui ex Patre substantialiter per Filium genitum inexplicabili modo procedat.

97. *Eiusdem ex dialogo cum Macedoniano*^d: Nam Filius quidem ex substantia Patris genitus est, ideoque est unigenitus Filius; Spiritus sanctus ex substantia Patris procedit.

98. *Eiusdem*^e: Unus Deus, unus Filius genitor, Pater, unusque Spiritus sancti prolator: unitas inconfusa ac trinitas indivisa: mens principii expers, sola solius absque principio aeternumque essentialiter existentis Verbi parens, soliusque sempiternae vitae, id est Spiritus sancti, fons.

99. *Eiusdem ex scholiis in sancti Dionysii librum de divinis nominibus*^f: Deus et Pater sine tempore motus, et propter vim amoris in distinctionem personarum processit, sine divisione et diminutione permanens in propria totalitate supra modum unitus et supra modum

1. Pro ὅτι habetur in editis ἐξ αὐτοῦ quidem, cum in evangelio dicatur, Ioan. xvi, 14, 15: ἐξ τοῦ ἥρου ἡμεράνει, ἐκ τοῦ ἥρου ἡγέτεται. — 2. ἀρχέσθαι A. — 3. ἀρχερῶν A. — 4. προσθήκη A. — 5. προσθίγνει A.; in editis legitur προστιθέναι. — 6. δεῖ A. — 7. In ἀρχιρρή litterae ut sup. fin. A. — 8. εἶναι A. — 9. γεννηθέντος A. — 10. Ήνος τοῦ πατρὸς τυπονομία, τυπονομία τοῦ πατρὸς ήνωμένος.

a) *P. L.*, I, 50, c. 474-476. — b) *Apost.* XXII, 18.
— c) *P. G.*, I, 90, c. 672 C. — d) Habetur inter Athanasii Alexandrini opera, *P. G.*, I, 28, c. 1208

D. — e) *P. G.*, I, 90, c. 1180 A. — f) *P. G.*, I, 5, c. 221 A.

simplex, proprio Splendore in existentiam produntem, ut qui sit viva imago, et sanctissimo Spiritu cum adoratione et ab aeterno a Patre procedente, sicut docet Dominus.

100. *Eiusdem ex expositione Orationis Dominicæ*^a: Filius ac Spiritus sanctus essentia-
liter vere Patri coexisterunt; qui ex ipso inque
ipso natura sunt, supra causam ac rationem.

101. *Iustini philosophi et martyris libro de fide, capite II^b*: Nam cum ex propria essentia Pater Filium genererit, et ex eadem Spiritum produixerit, iure merito unius et eiusdem participibus essentiae una et eadem divinitas tribuitur.

102. *Et post pauca*^c: Sicut Filius ex Patre, ita et Spiritus, excepto quod existentiae modo differentia quaedam intercedit. Nam ille lumen de lumine per generationem illuxit, hic vero lumen et ipse de lumine, non tamen per generationem, sed processione prodiit: ita coeterum Patri, ita secundum essentiam idem, ita sine progressione inde progressus est. Sic in Trinitate unitatem intelligimus et in unitate trinitatem agnoscimus.

103. *Damasceni ex libro septimo qui est de Spiritu sancto*^d: Eodem modo cum Dei Spiritum Dei Verbi comitem ipsiusque vim declarantem docemur, non flatum quendam subsistentia destitutum animo concipimus, sed vim substantialem, quaeque ipsa per se in propria ac distincta persona consideretur, atque a Patre procedat et in Verbo conquiescat, ipsumque declarat et exprimat.

104. *Eiusdem ex libro octavo*^e: Credimus in unum Patrem principium omnium et causam, ex nullo genitum, qui solus causae et generationis expers est; omnium quidem conditorum; ceterum unius dimitavat natura Patrem unigeniti Filii sui Domini nostri Iesu Christi, sanctique Spiritus productorem.

105. *Ex eodem libro*^f: Nam etsi etiam Spi-

ritus *Αποτυγχάνετος εἰς ὑπαρξίν προελθόντος,*
ὅς εἰκόνος ζώστις καὶ τοῦ παναγίου Ηνεύματος
προσκυνητῶς καὶ ὑπεραννυσίως^g ἐκπορευομένου ἐκ
τοῦ Πατρὸς, ὃς μαστιγωγεῖ ὁ Κύριος.

ρ'. *Toῦ αἵτοῦ ἐκ τῆς ἐρμηνείας τοῦ Πατὴρ* ^h
ἡμῶν. *Οὐ Υἱὸς καὶ τὸ Ηνεύμα τὸ ἄγιον οὐσιωδῆς*,
*τῷ Πατρὶ συνυφεστήκασιν*ⁱ *εἴς αὐτοῦ τε ὅντα καὶ*
ἐν αὐτῷ φυσικῆς ὑπὲρ αἵτιαν καὶ λόγον.

ρ'. *Τοντίρον τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος*
περὶ πιστεως, κεφαλαιον^j
Ἐπεὶ γὰρ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ἀπεγέννησεν, ἐκ
οὗ τῆς αὐτῆς καὶ τὸ Ηνεύμα προέγκριψεν, εἰκότως
ἄν τὰ τῆς αὐτῆς οὐσίας μετέγεντα τῆς αὐτῆς καὶ
μιᾶς θεότητος ὑπάρχουσιν^k.

ρδ'. *Καὶ μετ' ὅλην* ^l
Ωσπέρ δὲ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ τὸ Ηνεύμα, πλὴν τῷ τρόπῳ
τῆς ὑπάρξεως διοίσει. Οὐ μὲν γὰρ φῶς ἐκ φωτὸς
εἶδεν αὐτεῖ, τὸ δὲ φῶς μὲν ἐκ φωτὸς καὶ αὐτὸς
προῆλθεν, οὐ μὴν γεννητὸς, ἀλλ' ἐκπορευτός,
οὕτω συναίδειον Πατέρα, οὕτω τὴν οὐσίαν ταῦτα, οὐ
οὕτως ἀπαθῆς ἐκεῖνον ἐκπορευθέν, οὕτως ἐν
μονιᾷ τὴν τριάδα νοοῦμεν καὶ τὴν τριάδα ἐν
μονᾷ.

ργ'. *Τοῦ Ιαματικοῦ ἐκ τοῦ ἑβδόμον*
λόγον τοῦ περὶ Ηνεύματος Οὕτω καὶ Ηνεύμα
μεμαθυκότες τὸ συμπαραμετροῦ τῷ Λόγῳ καὶ
φυνεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, οὐ πνοὴν ἀνυπό-
στατον ἐννοοῦμεν, ἀλλὰ δύναμιν οὐσιώδην, αὐτὴν
ἔχ' ἔχοντας ἐν ιδεαζόντῃ^m ὑποστάσει θεωρουμένην,
ἐκ τοῦⁿ Πατρὸς προερχομένην καὶ ἐν τῷ Λόγῳ ἡ
ἀνυπακομένην καὶ αὐτοῦ οὐσίαν ἐκφαντικήν.

ρδ'. *Τοῦ αἵτοῦ ἐκ τοῦ ὅγδοου λόγου* Η-
στεύομεν εἰς ἓνα Πατέρα, τὴν πάντων ἀρχὴν καὶ
αἵτιαν, οὐκ ἐκ τινος γεννηθέντα, ἀναίτιον^o δὲ καὶ
ἀγέννητον μόνον ὑπάρχοντα, πάντων μὲν ποιητήν,
ένος δὲ μόνου Πατέρα φύσει τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ
αὐτοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ καὶ προβολέα τοῦ ἀγίου Ηνεύματος.

ρε'. *Ἐκ τοῦ αἵτοῦ λόγου* Εἰ γὰρ καὶ τὸ

^a *Διάλογοι* Α. — ^b *ab alijs tractatis* Α.
— ^c *Διάλογοι* Α. — ^d *de rebus scriptis* Α.
— ^e *Διάλογοι* Α. — ^f *de rebus scriptis* Α.

^g *P. G.*, t. 89, c. 485 C. — h *P. G.*, t. 6, c.
103 A. — i *Ibid.*, c. 422 V. — j *P. G.*, t. 93,
c. 223. — k *Ibid.*, c. 809 II. — l *Ibid.*, c. 816

³ β' : α' Α. — m. *Pro ἐπίσημοι legitur in editis*

⁴ *τοῦ ημέρας* Α. — n. *τοῦ ημέρας* Α.

^o *Eadem habentur apud Cyrillum Alexandrinum,*
P. G., t. 77, c. 1136 D. *Quod item dicendum est*
de iis quae sequuntur.

Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἀλλ' οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς, ἀλλος τρόπος ὑπάξεως οὗτος, ἀληπτός τε καὶ ἀγνωστός, μόνος καὶ τοῦ Υἱοῦ γέννητις.

5 πτ'. *Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου*: Μόνος δὲ Πατὴρ ἀγέννητος οὐ γάρ εἴς ἔτέρας ἴστιν αὐτῷ ὑποστάσεως τὸ εἶναι καὶ μόνος δὲ Υἱὸς γεννητός ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς γάρ οὐσίας ἀνίργους καὶ ἀγρόνος γεγέννηται καὶ μόνον τὸ ἄγιον Πνεῦμα ἐκπορευτὸν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, οὐ γεννήμενον, ἀλλ' ἐκπορευόμενον.

ρζ'. Οὐδίως πιστεύοιεν καὶ εἰς ἐν Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τὸ κύριον καὶ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπαυόμενον, τὸ τῷ Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον¹ καὶ συνδοξούμενον.

ρη'. *Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου*: Κατὰ πάντα δύοις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ δι' Υἱοῦ μεταχειρόμενον καὶ μεταλαμβανόμενον ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως.

ρθ'. *Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου*: Ἀγάριστον καὶ ἀνεκροίτητον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ πάντα ἔγρα, οὐδὲ δὲ Πατὴρ καὶ δὲ Υἱός, πλὴν τῆς ἀγεννήσιας καὶ τῆς γεννήσεως.

25 πτ'. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον καὶ αὐτὸς μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς. Καὶ διτι μέν ἔστι διαφορὰ γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως, μεμαθύκαμεν τίς δὲ δὲ τρόπος τῆς διαφορᾶς. οὐδαμῶς. Ἀμα δὲ καὶ ἡ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννησις καὶ γένη τοῦ ἄγιον Πνεύματος ἐκπόρευσις. Πάντα δὲν διτι ἔγει δὲ Υἱός, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἔγει² καὶ αὐτὸς τὸ εἶναι καὶ εἰ μὴ δὲ Πατὴρ ἔστιν, οὐδὲ δὲ Υἱός ἔστιν οὐδὲ τὸ Πνεῦμα καὶ εἰ μὴ δὲ Πατὴρ ἔγει³ τι, οὐδὲ δὲ Υἱός ἔγει οὐδὲ τὸ Πνεῦμα, καὶ διὰ τὸν Πατέρα, τουτέστι διὰ τὸ εἶναι τὸν Πατέρα, ἔστιν δὲ Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ διὰ τὸν Πατέρα ἔγει δὲ Υἱός καὶ τὸ Πνεῦμα πάντα ἀ ἔγει, τουτέστι διὰ τὸ τὸν Πατέρα ἔγειν αὐτά, πλὴν τῆς ἀγεννήσιας καὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπορεύσεως· ἐν ταύταις γάρ μόναις ταῖς ὑποστατικαῖς⁴ ιδιότησι διαφέρουσιν ἀλλήλοιν καὶ ἄγιατ τρεῖς ὑποστάσεις.

ritus sanctus ex Patre procedit, non tamen generationis, sed processionis modo. Qui alius est existentiae modus, non minus comprehensionem et notitiam superans quam Filii generatio.

106. *Ex eodem libro^a*: Solus Pater est ingenitus (ex alia enim hypostasi suum esse non habet), et solus Filius genitus (ex Patris enim essentia sine principio et tempore genitus est), et solus Spiritus sanctus ex Patris essentia procedit, non generatione, sed processione.

107. *Eodem^b modo* etiam credimus in unum Spiritum sanctum, Dominum et vivificantem, qui ex Patre procedit et in Filio requiescit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et simul glorificatur.

108. *Ex eodem libro^c*: Per omnia Patri Filioque similis: ex Patre procedens et per Filium impertitus et ab omni creatura perceptus.

109. *Ex eodem libro^d*: Inseparabilis et nequaquam egrediens a Patre Filioque, et omnia habens quae Pater habet Filiusque, excepta innascentia et generatione.

110. *Spiritus*^e vero sanctus est et ipse quidem ex Patre, non tamen gignendi, sed procedendi modo. Et quidem generationis et processionis differentiam esse intelligimus, at modum differentiae ignoramus. Simil autem et Filii ex Patre generatio, et Spiritus sancti est processio. Quaecumque igitur habet Filius et Spiritus sanctus, omnia ex Patre habent, adeoque hoc ipsum quod sunt. Atque si Pater non sit, neque Filius est, neque Spiritus: itemque nisi Pater aliquid habeat, neque Filius habet, neque Spiritus; atque propter Patrem, hoc est propterea quod Pater est, Filius est et Spiritus; et propter Patrem, hoc est, quod Pater habet, Filius et Spiritus habent quidquid habent, exceptis ingeniti et geniti et processionis proprietatibus. In his enim solis hypostaticis proprietatibus sacrosanctae tres hypostases differunt.

1. οὖν προσκυνούμενον Λ. — 2. ἔγει : εἶναι Α. — 3. ἔγη ex corr. Λ. — 4. ταῖς ὑποστατικαῖς μόναις Λ.

a) *Ibid.*, c. 817 C. — b) *Ibid.*, 821 B. — c) *Ibid.*, C. — d) *Ibid.* — e) *Ibid.*, c. 824 A.

111. *Et rursum*^a: Sciendum est, nos Patrem ex aliquo esse non dicere, sed ipsum Filii Patrem confitemur. Filium autem neque causam negite Patrem dicimus, sed ipsum ex Patre et Filium Patris pronuntiamus. Denique Spiritum sanctum et ex Patre pronuntiamus et Spiritum Patris nominamus. Porro ex Filio Spiritum non dicimus, sed Spiritum Filii nominamus, et per Filium nobis patefactum et impertitum esse confitemur. At Filium nec Spiritus nec ex Spiritu esse dicimus.

113. *Eiusdem ex libro XIII^b*: Cum autem mutuum respectum personarum animo verso, illud compertum habeo, Patrem superessentialem solem esse, bonitatis fontem, essentiae, rationis, sapientiae, potentiae, luminis, divinitatis abyssum, occulti in se boni genitricem productricemque scaturiginem. Ipse quoque mens est, rationis abyssus, Verbi genitor, ac per Verbum manifestantis Spiritus productor.

113. *Et rursum ex eodem*^c: Pater fons est et auctor tum Filii tum Spiritus sancti : solius tamen Filii Pater ac Spiritus sancti productor. Filius autem Filius est, Verbum, sapientia, potentia, imago, splendor, Patris figura et ex Patre. At Spiritus sanctus non Patris Filius, sed Spiritus Patris, ut qui ex Patre procedat: nullus enim impulsus est sine Spiritu. Quin Filius quoque Spiritus dicitur, non velut ex ipso, sed per ipsum ex Patre procedens.

114. *E libro XVII^d*: Deus quoque Spiritus sanctus, vis sanctificans, subsistens, ex Patre absque sejunctione procedens atque in Filio quiescens. Patri et Filio consubstantialis.

115. *Eiusdem ex epistola ad Iordanem*^e: Nobis unus Deus est, Pater et Verbum ipsius et Spiritus ipsius. Verbum porro genitum quidam est per se subsistens, ac proinde Filius. Spiritus item per se subsistens processio est atque emanatio, ex Patre quidem, per Filium vero, sed non ex Filio, utpote Spiritus oris Dei Verbum emuntians. Quod quidem os mem-

ρια'. Καὶ πάλιν Χρή γενόσκειν, ὅτι τὸν Πατέρα οὐ λέγομεν ἐκ τίνος, λέγομεν δὲ αὐτὸν τοῦ Υἱοῦ Πατέρα: τὸν δὲ Υἱὸν οὐ λέγομεν αἵτινον οὐδὲ Πατέρα, λέγομεν δὲ αὐτὸν καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς: τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἄγιον καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγομεν καὶ Πνεῦμα Πατρὸς ὄνομά. Σούεν, ἐκ τοῦ Υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν, Πνεῦμα δὲ Υἱοῦ ὄνομάζομεν καὶ δι' Υἱοῦ πεφανερώσθαι καὶ μεταβούσθαι ἡμῖν ὄμολογοῦμεν τὸν δὲ Υἱοῦ οὔτε τοῦ Πνεύματος λέγομεν οὔτε μὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος.

ριδ'. Τοῦ μὲν ἐκ τοῦ ἑγένετον^f Οὐταν δὲ τὴν πρὸς ἀλληλὰ σχέσιν τῶν οποτάσσεων ἐννοήσω, αἴδη δὲ ἔστω ὁ Πατὴρ ὑπερέσσιος ἦλιος, πηγὴ ἀγαθότητος, ἀβύσσος οὐσίας, λόγου, σορίας, δυνάμεως, φωτός, θεότητος, πηγὴ γεννητικὴ καὶ προθλητικὴ τοῦ ἐν αὐτῇ χρυσίου ἀγαθοῦ. Λότις μὲν οὖν ἔστι νοῦς, λόγου ἀβύσσος, λόγου γεννήτωρ καὶ διὰ λόγου^g προβολεὺς ἐκράντορικοῦ Πνεύματος.

ριγ'. Καὶ πάλιν ἐκ τοῦ μὲν^h οὐ Πατὴρ πηγὴ καὶ αἵτια Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, Πατὴρ δὲ μόνου Υἱοῦ καὶ προβολεὺς Πνεύματος. Υἱὸς δὲ Υἱός, λόγος, σορία καὶ δύναμις, εἰκόν, ἀπαύγασμα, γαρραχτὴ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς. Οὐδὲ μόνος δὲ τοῦ Πατρὸςⁱ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὡς ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον οὐδεμίᾳ γὰρ δρμῇ ἀνευ Πνεύματος, καὶ Υἱοῦ δὲ Πνεῦμα, οὐγὰ διὰ τοῦ οὐδὲν, ἀλλὰ ὡς δι' αὐτοῦ τοῦ^j Πατρὸς ἐκπορευόμενον.

ριδ'. Ἐκ τοῦ ἑδ λόγου^k Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἔστι, δύναμις ἀγιαστικὴ ἐνυπόστατος^l ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀδιαστάτως ἐκπορευομένη, καὶ ἐν Υἱῷ ἀναπτυσμένη, ὄμοιόσιος Πατρὸς καὶ Υἱῷ.

ριε'. Τοῦ μὲν ἐκ τῆς πρὸς Υἱοδάτηρ^m ἐπαπολῆςⁿ Ήμῖν εἰς Θεὸς δὲ Πατὴρ καὶ δὲ Λόγος αὐτοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. Λόγος δὲ ἐνυπόστατον^o γέννημα, διὸ καὶ νίστη καὶ Πνεῦμα ἐνυπόστατον^p ἐκπορευμα καὶ πρόθλημα, ἐκ Πατρὸς μὲν >, διὰ Υἱοῦ δὲ καὶ οὐδὲ τοῦ Υἱοῦ, ὡς πνεῦμα στόματος^q Θεοῦ λόγου^r ἐξαγγελτικόν πάντως δὲ καὶ τὸ στόμα

1. δεκάτη Α. — 2. Πατρὸς : Πνεύματος Α., in quo verba οὐκ οὐδὲ διὰ τοῦ Πνεύματος; bis scripla locutione. — 3. τοῦ sup. lin. Α. — 4. ἐν οποτάσσεω Α. — 5. ἐν οπόστατον Α. — 6. λόγου corr. ex λόγῳ Α.

7. Ibid., c. 842 B. — 8. Ibid., c. 858 (D). — 9. Ibid., c. 879 B. — 10. Ibid., c. 846 C. — 11. P. G., t. 95,

οὐ μέλος σωματικόν, καὶ τὸ πνεῦμα οὐ πνοή λυσάνη καὶ διαχειρίζεται.

ριζ'. Τοῦ αἰτοῦ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ οὐς τὴν θεάσαμορ τιμῆν τοῦ Κριστοῦ Τοῦτο ἡμῖν ἔστι τὸ λατρευόμενον, Πατὴρ Υἱὸς γεννήτωρ ὄγκοντος· οὐ γάρ ἐκ τονος· Υἱὸς τοῦ Πατρὸς γένημα τὸς ἐξ χούτου γεγεννημένος· Πνεῦμα ἄριστος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸς ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, ὅπερ καὶ τοῦ Υἱοῦ μὲν λέγεται τὸς δι' αὐτοῦ φανερούμενον καὶ τῇ κτίσει μεταδιδόμενον, ἀλλ' οὐκ ἐξ αὐτοῦ ἔχον τὴν ὑπαρξίαν.

ριζ'. Τοῦ ἀγίον Γρηγορίου τοῦ Νέσσιος ἐξ τῆς ἱρωμένας τοῦ Πατέρος ἡμῶν Κανοῦ δὲ ὄντος¹ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ μὴ ἀγεννήτως εἶναι, δις ἀν μή τις σύγχυσις περὶ τὸ ὑποκείμενον² θεωρήσειν, πάλιν ἔστιν ἀμικτον τὴν ἐν τοῖς ἴδιω μητρὶ διεκριθὲν ἐξευρεῖν³, ὃς ἀν καὶ τὸ κοινὸν φυλαχθείη⁴ καὶ τὸ ἴδιον μὴ συγχυθείη⁵. ὁ γάρ μονογενῆς⁶ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς παρὰ τῆς Γραφῆς ὄνομαζεται καὶ μέγιστος τούτου ὁ Λόγος ἔστησιν αὐτοῦ τὸ ἰδίωμα· τὸ δὲ ἄγιον Πνεῦμα καὶ ἐξ τοῦ Πατρὸς λέγεται καὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι προεμφορτυνεται⁷. Εἴ τις γάρ, φησίν, Πνεῦμα Λοιποῦ οὐκ ἔχει, οὐτος οὐκέτε ἔστιν αὐτοῦ. Οὐκοῦν⁸ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁν καὶ Χριστοῦ⁹ ἔστι Πνεῦμα· δὲ Υἱὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ ὁν οὐκέτι¹⁰ καὶ τοῦ Πνεύματος οὔτε ἔστιν οὔτε λέγεται, οὔτε ἀντιστρέψει ή συετική αὐτη ἀκοίσθισ, ὃς δύναθαι κατὰ τὸ ἵσον δι' ἀναλύσεως ἀντιστραφῆναι τὸν λόγον, καὶ ὥσπερ Χριστοῦ Πνεῦμα λέγεται, οὗτος καὶ Πνεύματος Χριστοῦ ὄνομασται.

ριζ'. Παραδείγματα τῆς πρώτης ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου. Ἀνάλογον γάρ λαμβάνουσι τῷ Πατρὶ μὲν τὸν ἐν ἡμῖν νοῦν, τὸ πῦρ, τὴν πνεγήν· τῷ Υἱῷ δὲ τὸν λόγον, τὸ ἀπαύγασμα, τὸν ποταμόν· τῷ Πνεύματι δὲ τῷ ἀγίῳ τὸ ἐξ ἡμῶν πνεῦμα, τὸ φῶς, καὶ τὸ θεωρ. · Καὶ μὴν ἐκ τῶν πρώτων μὲν τὰ δεύτερα καὶ γε τὰ τρίτα καὶ λέγονται καὶ εἰσίν· > λόγος¹¹ μὲν γάρ καὶ πνεῦμα ἐκ νοῦ, ἀπάντη γαστρα δὲ καὶ φῶς ἐκ πυρός, ποταμὸς δὲ καὶ θεωρ ἐκ πνεγῆς · καὶ λέγονται καὶ εἰσίν· ἐκ δὲ τῶν

brum corporeum nullo modo est, nec Spiritus flatus est, qui dissolvatur ac diffundatur.

116. *Eiusdem ex oratione in diuinam corporis Dominici sepulturam*^a: Hoc numen nostrum est, cui servimus : Pater Filii genitor, ipse ingenitus, quia ex nullo; Filius Patris soboles, ut ex Patre genitus; Spiritus sanctus Dei et Patris, tanquam ex ipso procedens : qui et Filii dicitur, ut qui per eum manifestetur et creatis rebus impertiatur, non tamen ex ipso existentiam habens.

117. *Sancti Gregorii Nysseni ex interpretatione Orationis Dominicæ*^b: Iam cum Filio et Spiritui sancto commune sit, ut non ingenito modo existant, ne qua in subiecto confusio spectetur, rursus incommunicabilem in eorum proprietatibus differentiam invenire possumus, ut et quod commune est servetur, et quod proprium est non confundatur. Etenim unigenitus Filius ex Patre in Scriptura sacra dicitur, et hactenus eius proprietatem illius doctrina definit. At Spiritus sanctus et ex Patre dicitur et ex Filio esse prohibetur. *Si quis enim, ait, spiritum Christi non habet, hic non est ip-sius.* Igitur Spiritus, qui ex Deo est, etiam Christi spiritus est. At Filius, cum ex Deo sit, non iam Filius Spiritus aut est aut dicitur, neque haec relativa consecutio convertitur, adeo ut pari ratione per analysis oratio reciprocari possit, et quemadmodum Spiritus Christi dicitur, ita quoque Christus Spiritus nominetur.

118. *Similitudines primae sanctae et universalis synodi*^c. Ibi enim Patri quidem comparatur mens nostra, ignis, fons; Filio vero, ratio, splendor, iluvius: Spiritui autem sancto, halitus ex nobis emissus, lumen, aqua. Porro tum secunda tum tertia de primis dicuntur et oriuntur : nam verbum et spiritus ex mente, splendor et lumen ex igne, fluvius et aqua ex fonte dicuntur et sunt. Tertia vero ex secundis aut secunda ex tertiis, nequaquam. Et sane in

^a f. 33v.

1. ὄντος εκ δυτῶν: corr. A. — 2. δέ τι κείμενον A. — 3. οὐ ποτέ A. — 4. μονογενεῖς A. — 5. πρᾶτος μαρτυρεῖται A. — 6. οὐκ οὖν A. — 7. Χριστοῦ: θεοῦ in editis. — 8. οὐδέποτε: οὐδέ τι A. — 9. Αὐτὸς λόγος πονηταὶ sane exciderunt, quae utcumque supplevi ea addendo quae tunc inclusa exhibentur.

a) *P. G.*, t. 96, c. 605 B. — b) Hic locus in vulgata Nysseni editione non reperitur, ut iam notaverat Petavius, *Dogmata theologica*, *De*

Trinitate, lib. VII, c. iii, n. 12. — c) Apud Gelasium Cyzicenum, *P. G.*, t. 85, c. 1289-1296.

verbo spiritus, in splendore lumen, in fluvio aqua. Quin etiam singula de singulis, tertia videlicet de secundis dicuntur; ac vicissim et prima et secunda nuncupantur tertiorum nominibus. Quam similitudinem si transferas in sanctam Trinitatem, omnimodam reperies aequalitatem. Nam Filius et Spiritus ex Patre, alter vero ab altero nequaquam. Ac Spiritus quidem in Filio: inseparabilis enim est a Filio et Patre Spiritus; at vero tum Filius tum Pater Spiritus sunt. Haec habes a prima synodo.

119. Sed et secunda sancta synodus Spiritum sanctum « Dominum et vivificantem, a Patre procedentem, simulque cum Patre et Filio adorandum et glorificandum » divinitus proununtians definivit^a.

120. *Sancti Gregorii thaumaturgi ex revelatione sibi ab Iоanne evangelista et theologo facta*^b: Unus Deus Pater Verbi viventis, sapientiae subsistentis, et virtutis sua et figurae: perfectus perfecti genitor, Pater Filii unigeniti. Unus Dominus, solus ex solo, figura et imago deitatis. Deus de Deo. Unus Spiritus sanctus, ex Deo substantiam habens, et qui per Filium effulsit, scilicet hominibus, perfecta perfecti Filii imago, vita viventium causa.

121. *Iоаннис Імміліс monachi, sacerdotis Damasceni, oratio in Sabbathum sanctum quae incipit: Quis loquetur potentias Domini, paulo post initium*^c: Omnis quidem auctor atque origo Deus est, ipse autem ex nullo, unde etiam ingenitus: Verbum habens in se vere subsistens et ei coaelatum, ex ipso sine defluxione ac tempore nascens, quod nullatenus a Patre separatur, quippe Deus perfectus est, genitori per omnia similis, excepta innascibilitate, essentia nimis ac virtute, voluntate et efficientia, regno ac dominatione, non sine auctore ac causa (ex Patre enim), non ex tempore inceptum (numquam enim Pater existit, quin Filius quoque existeret, nam Pater

ζευτέρων τὰ τρίτα ἐξ τῶν τρίτων τὰ δεύτερα, οὐδὲκανῆς. Καὶ μὴν ἐν τῷ λόγῳ τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ρῶς ἐν τῷ ἀπανγάσματι, καὶ τὸ ὄντωρ ἐν τῷ ποταμῷ. Ἀλλὰ καὶ ἔκαστον ἑκάστου, τὰ τρίτα ὄγκλαχοῦ, τῶν δευτέρων λέγεται: ἔμπακιν δὲ τὰ πρῶτα 5 καὶ γε τὰ δεύτερα καλεῖται τοῖς τῶν τρίτων οὐόματι. Μετάθετος οὖν τὴν ἀναλογίαν εἰς τὴν ἀγίαν Τριάδα καὶ συθήσεται^d σοι διὰ πάσης τὸ ἀπαράλλακτον. Υἱὸς γάρ καὶ Πνεῦμα ἐξ τοῦ Πατρός, ἐξ ἀλλήλων δὲ οὐδὲκανῆς. Καὶ τὸ Πνεῦμα 10 ἐν τῷ Υἱῷ (ἀγώριστον γάρ), ἀλλὰ καὶ Υἱὸς καὶ Πατρός πνεῦμα: τούτουπάκιν δὲ Πνεῦμα καὶ ὁ Υἱός γε καὶ ὁ Πατήρ. Ἐγειρι ταῦτα παρὰ τῆς πρώτης συνόδου.

ρῆ. Ἀλλὰ καὶ ἡ δευτέρα ἀγία σύνοδος κύριον 15 τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον καὶ ζωοποιόν, ἐκ τοῦ Πατρός τε ἐκπορεύσμενον. Πατέρι τε καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον^e καὶ συνδοξαζόμενον, θεοπρεπῶς ἀναγρέουσα καὶ δογμάτισεν.

ρχ. *Tοῦ ἀγίου Γοργοφίου τοῦ Θαυματουργοῦ* ἐκ τῆς ἀποκαλέψεως τῆς παρὰ τοῦ τιμαγγελιστοῦ καὶ θεολόγου Ιωάννου Εἴς Θεὸς Πατήρ Λόγου ζῶντος, σορίας θρεστότης καὶ δυνάμεως καὶ χαρακτῆρος ἀδίδιου, τέλειος τελείου γεννήτωρ, Πατήρ Υἱοῦ μονογενοῦς. Εἴς Κύριος, 25 μόνος ἐκ μόνου, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, χαρακτῆρ καὶ εἰκὼν τῆς θεότητος. Ἐν Πνεύμα ἄγιον ἐκ Θεοῦ τὴν ὑπαρξίαν ἔχον καὶ δι' Υἱοῦ περιγνός, δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώποις, εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ τελείου τελείᾳ, ζῶντι ζῶντων αἵτια.

ρχι. *Ιωάννου ταπεινοῦ μοναχοῦ προσβετέρου Αιματοκηροῦ λόγος* εἰς τὸ ἄγιον σιέβατον, οὗ ἡ ἀρχή: Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου: Καὶ μετ' ὑλίγοις^f Ηάντων μὲν αἵτιος ὁ Θεός, αὐτὸς δὲ οὐκ ἐκ τινος, διὸ καὶ 35 ἀγέννητος, λόγον ἔχων ἐνυπόστατον, συναίδειον, εἶς αὐτοῦ ἀρρενόστοις καὶ ἀγρόνως γεννήμενον, οὐδέποτε τοῦ Πατρὸς γιαντόμενον, τέλειον Θεόν, τῷ γεγεννηκότι κατὰ πάντα δύοισι, πλὴν τῆς ἀγενήσιας, ἐν τε σύσιᾳ καὶ δυνάμει, βουλήσει τε καὶ μὲνεργείᾳ, βασιλείᾳ τε καὶ κυριότητι, οὐκ ἀναίτιον ἐκ τοῦ Πατρὸς γάρ: οὐλα ἀπὸ γρόνου ἀρξάμενον: οὐ γάρ ἦν ποτε ὁ Πατήρ, διε οὐκ ἦν δι-

a. τοῦ Α. — b. H̄is scripsérat σε in συθήσεται, dem vero alterum delyvit. — c. συνπροσκυνούμενον Α. — d. οὐδὲκανῆς λόγως corr. A.

e. In aliis symbolo Constantino-politano. — f. P. G., I. 10, c. 984 D. — c. P. G., I. 96, c. 604 C.D.

Ὕεσθαι γὰρ Πατὴρ ὁ Πατὴρ, καὶ οὐκ ἔσται πατέρος, μὴ ὅντος μίου ἀμα τῷ πατέρι τὴν ὑπαρξίαν ἔχοντος, ἀδιαστάτως εἰς αὐτοῦ γεννημένον καὶ ἐν αὐτῷ ἀνεκφοιτήτως μένοντα, σορίαν δύντα τοῦ γεγεννηκότος καὶ ἐνυπόστατον δύναμιν· φύσει Θεόν, τῷ Πατρὶ δμούσιον, οὐκ ἀνευ Ηνεύματος γνωριζόμενον καὶ Ηνεύμα γὰρ ἄγιον τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, δμοσθένες, ταυτογέλες, ταυτουργόν, ταυτοδύναμον, συναίδειον, ἐνυπόστατον, οὐ, μίκης, ἀλλ' ἐκπορευτῶν προεργάμενον, ἄλλος οὗτος τῆς ὑπάρξεως τρόπος θεῖος καὶ ἀληγότος, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ κατὰ πάντα δμοιον, ἀγαθόν, ἡγεμονικόν, κύριον, δημιουργόν, φύσει Θεόν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ δμούσιον, συμβασιλεύον, συνδοξεόμενον, συμπρωτευνούμενον ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως. Τοῦτο διμίν τὸ λατρευόμενον. Πατὴρ Υἱοῦ γεννήσωρ ἀγέννητος οὐ γὰρ ἔκ τινος. Υἱὸς τοῦ Πατρὸς γέννημα, ὡς εἴς αὐτοῦ γεγεννημένος. Ηνεύμα ἄγιον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ὡς εἴς αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, ὅπερ καὶ τοῦ Υἱοῦ λέγεται ὡς δι' αὐτοῦ φανερούμενον καὶ τῇ κτίσει μεταδιδόμενον, ἀλλ' οὐκ εἴς αὐτοῦ ἔγον τὴν ὑπαρξίαν.

Τέλος.

procudlubio Filii Pater est, neque Pater erit, nisi Filius sit, qui una cum Patre ac pariter exsistat), ex ipso induulse nascens et in ipso non excedendo manens, quippe cum genitoris sapientia sit, vereque subsistens potentia, natura Deus, eiusdemque substantiae ac Pater. Qui nec absque Spiritu intelligitur et exsistit. Nam et Spiritus sanctus ex Patre procedit, eiusdem virtutis, eiusdem voluntatis, eiusdem operationis, aequalis aeternitate, in se subsistens : non uti Filius, sed certa quadam emanatione procedens (alius quippe est modus hic existendi, isque plane divinus et incomprehensus). Patri ac Filio per omnia similis : bonus scilicet, principalis, Dominus, conditor, natura Deus, eiusdem ac Pater Filiusque substantiae, una regnans, quem creatura omnis pari claritate et adoratione colit. Hoc numen nostrum est cui servimus : Pater Filii genitor, ipse ingenitus, quia ex nullo; Filius Patris soboles, ut ex Patre genitus; Spiritus sanctus Dei et Patris, tanquam ex ipso procedens, qui et Filii dicitur, ut qui per eum manifestetur et creatis rebus impertiatur, non tamen ex ipso existentiam habens.

Finis.

• f. 35.